

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“Azərbaycan aparılan iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin
istifadəsi” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Həsənli Səbuhi İbrahim

BAKI – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru
i.ü.f.d. dos Əhmədov Fəriz Saleh

_____ **imza**

“__” _____ **2019-cu il**

“Azərbaycan aparılan iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin
istifadəsi” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060404 “İqtisadiyyat”

İxtisaslaşma: İqtisadi nəzəriyyə

Qrup: 10

Magistrant

Həsənli Səbuhi İbrahim

_____ **imza**

Elmi rəhbər

i.ü.f.d.Muradov Rəşad Hüseyn

_____ **imza**

Proqram rəhbəri

i.ü.f.d.,b.m. Hümbətova Suqra İnqilab

_____ **imza**

Kafedra müdiri

i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar Atakişi

_____ **imza**

The use of institutional tools in Azerbaijan's economic reforms

Summary

The urgency of the research .In our country, several government agencies currently provide services to small and medium-sized businesses within their competence. However, it should be emphasized that, as in international practice, management of these services is more appropriate than one center.

Purpose of the research .The Small and Medium Entrepreneurship Development Agency is developing an action plan in our country to further expand the governance principles in the small and medium-sized business sector.

Research methods. Many research methods have been used during the research. These include analysis, qualitative and quantitative methods, comparative analysis, systematic approach, observation, questionnaires, and other methods.

Information base of the research. The research database is composed of various literatures, articles, scientific studies, numerous internet resources and legal acts which are legally defined by the legislation.

Research restrictions. The lack of access to current statistical results regarding the this sector in the research process and the lack of indications on the level of implementation of the Strategic Road Map have created restrictions.

The results of the research. Some of summarized results after the analysis are as follows: the working population in the agrarian sector is less capable of economic growth than its own and in order to mobilize productive forces and increase the interest of entrepreneurs in this area, access to domestic and foreign markets should be encouraged.

Scientific-practical significance of the results. The results of the research work are sufficient for agrarian sector entities, and the analysis of various types of products will help entrepreneurs to choose which ones are more profitable and less costly.

Key words: employment, development, level, economy, agricultureKey words: employment, development, level, economy, agriculture.

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

AP	Avropa Parlamenti
AB	Avropa Birliyi
ABŞ	Amerika Birləşmiş Ştati
Aİ	Avropa İttifaqı
BMDM	Beynəlxalq Magistratura və Doktorantura Mərkəzi
BMT	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
İEOÖ	İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr
İES	İstilik Elektrik Stansiyası
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
RF	Rusiya Federasiyası
SES	Su Elektrik Stansiyası

MÜNDƏRİCAT

	GİRİŞ.....	7
I Fəsil	ÖLKƏDƏ APARILAN İQTİSADI İSLAHATLARIN MAHİYYƏTİ.....	10
1.1.	İqtisadi islahatların aparılmasında iqtisadi islahatların təhlili və Kommunikasiya mərkəzinin rolu.....	10
1.2.	İqtisadi islahatların reallaşdırılması üçün institutsional alətlərin rolu.....	13
II Fəsil	AZƏRBAYCANDA DAYANIQLI İNKİŞAFIN MÖVCUD VƏZİYYƏTİ	26
2.1.	Azərbaycanda iqtisadi islahatların normativ-hüquqi bazası	26
2.2.	Ölkənin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsinin makroiqtisadi təhlili.....	32
2.3.	Qlobal maliyyə və iqtisadi konyukturun tətbiqi imkanlarının təhlili.....	35
III Fəsil	MÖVCUD ŞƏRAİTDƏ İQTİSADI İSLAHATLARIN GENİŞLƏNDİRİLMƏSİ.....	39
3.1.	Xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatına cəlb edilməsinin təşviqi.....	39
3.2.	Ölkədə aparılan islahatların səmərəli əlaqələndirilməsinin təmin edilməsi.....	62
	NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	72
	İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT.....	74
	Şəkillərin siyahısı.....	76

GİRİŞ

Tədqiqatın aktuallığı Respublikamızda yürüdülmən iqtisadi islahatlar silsiləsi ölkəmizin qarşısında duran ən həsas məsələlərdəndir. Bu dövnmədə ölkəmizdə bütün resurslardan düzgün formada istifadə, iqtisadi yönümdən səmərəli quruluşun formalaşması çox obyektlərdən asılıdır. Beynəlxalq iqtisadi strukturun birləşdiyi, dünyəvi formada intensivləşdiyi bir vaxtda ölkələrin daimi sosial iqtisadi inkişafının daimi yüksəldilməsi daha çox xarici ölkələr ilə siyasi və iqtisadi əlaqələrin mümkün vasitə alətləri ilə genişləndirilməsi vacibdir. Qeyd olunan proseslərlə bağlı ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi ölkəmizdə yürüdülmən iqtisadi islahatlar ilə reallaşır.

Tədqiqat işinin predmeti. Bu prosesdə iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin istifadəsindəki probleminin mahiyyəti, məzmunu barəsində, onun hansı sfera üzrə aid olduğu aydınlaşdırılır və yekun olaraq nəticəsi verilir, bu məsələ üzrə problemin qoyuluşu həyata keçirilir. İqtisadi islahatlarda institusional alətlərin istifadəsindəki problemin düzgün yanaşılması üçün toplanan informasiya toplusunun aktuallığından, obyektivliyindən, etibarlılıq dərəcəsi və həcmindən, iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin istifadəsindəki problemin toplanmış informasiyanın təhlili və izah edilmə səviyyəsindən asılıdır.

Tədqiqat işinin obyektini isə İqtisadi islahatların aparılmasında iqtisadi islahatların təhlili təşkil edir. İqtisadi islahatların aparılması ilə bağlı konsepsiyalar, bu sahə üzrə araşdırma olan müxtəlif ədəbiyyatlar və məqalələr, mütəxəssislərin fikirləri, hüquqi qüvvəyə malik olan normativ aktlar **tədqiqatın nəzəri- metodoloji əsasını** təşkil edir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri. Tədqiqat prosesində aqrar sahə üzrə son bir ilin statistik nəticələrinə əlçatanlığın zəif olması və Strateji Yol Xəritəsinin icra prosesinin hansı səviyyədə olması ilə bağlı göstəricilərin olmaması məhdudiyyətlər yaratmışdır.

Tədqiqatın məqsədi. Burada isə iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin istifadəsindəki məqsədin ortaya çıxardılması üçün həll oluna biləcək məsələnin struktur xəritəsi hazırlanır

Strategiyasının hazırlanması. Bu iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin istifadəsindəki probleminin həllinin ən yuxarı mərhələsidir. Bu mərhələdə qarşıya qoyulmuş nöqtəyə çatmaq üçün hansı alətlərdən istifadə ediləcəyi müəyyən edilir

Tədqiqatın vəzifələri. Tədqiqat işində iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin istifadəsində məqsədin yeni dövrdə və şəraitdə respublikamızda iqtisadi islahatların institusional alətləri xüsusiyyətlərinin aşkar edilməsi, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının institusional alətlərinin davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi zamanı iqtisadi və siyasi təhlükəsizliyin qorunması şərtlərinin hansı yöndə aparılmasının aydınlaşdırılması təşkil edir.

Tədqiqatın informasiya bazasını iqtisadi islahatlarda institusional alətlərin istifadəsi ilə bağlı müxtəlif ədəbiyyatlar, məqalələr, elmi araşdırmalar, çoxsaylı internet resursları və hüquqi qüvvəyə malik, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş normativ hüquqi aktlar təşkil edir.

Tədqiqat zamanı bir çox **tədqiqat metodlarından** istifadə üçün uyğunluq yoxlanılmış və tədqiqatın gedişində istiqamət üzrə müxtəlif metodlardan istifadə olunmuşdur. Bunlara analiz, keyfiyyət və kəmiyyət metodlarından, müqayisəli təhlil, sistemli yanaşma, müşahidə, anket və başqa metodları misal göstərmək olar.

Tədqiqat giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflər hissəsindən ibarətdir. Tədqiqatın sonunda isə tədqiqat prosesində istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı verilmişdir.

Tədqiqat işinin birinci fəslində Ölkədə aparılan iqtisadi islahatların mahiyyəti, spesifik xüsusiyyətləri, bu sahənin aktual olmasının əsasları, Ölkənin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsinin makroiqtisadi təhlili nəzəri cəhətdən araşdırılması, iqtisadi məktəblərin bu sahə ilə bağlı araşdırmaları, fikirləri, Azərbaycanda İqtisadi islahatların reallaşdırılması üçün institusional alətlərin rolu hansı səviyyədə olması və inkişaf istiqamətləri və inkişafa mane olan problemlərdən bəhs olunur.

İkinci fəsilə Azərbaycanda dayanıqlı inkişafın mövcud vəziyyəti qiymətləndirilməsi və müqayisəli şəkildə geniş təhlili, məhsuldarlıq səviyyəsi və ona təsir göstərən amillərin müəyyənləşdirilməsi, eləcə də bu sahədə məhsuldar qüvvələrin hansı vəziyyətdə olduğundan bəhs olunur.

Üçüncü fəsil isə əvvəlki fəsillərdən ortaya çıxan ümumiləşdirilmiş nəticələrə əsasən Mövcud şəraitdə iqtisadi islahatların genişləndirilməsi ciddi struktur dəyişikliklərə ehtiyac olması, innovasiya potensialının gücləndirilməsi yolları və eləcə Ölkədə aparılan islahatların səmərəli əlaqələndirilməsinin inkişafını təmin etmək üçün dövlət dəstəyinin hansı səviyyədə təşkil olunması məsələlərini əhatə edir. Bu hissədə tədqiqat işindən ortaya çıxan nəticələr və təkliflər hissəsi verilmişdir.

I Fəsil ÖLKƏDƏ APARILAN İQTİSADI İSLAHATLARIN MAHIYYƏTİ

1.1.İqtisadi islahatların aparılmasında iqtisadi islahatların təhlili və Kommunikasiya mərkəzinin rolu

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin fəaliyyətinin ön hədəfləri respublikamızın stabil iqtisadi inkişafının təmin edilməsi yönündə makro və mikroiqtisadi dərəcədə araşdırmaların həyata keçirməkdir. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin analitik əldə olunmuş informasiyalar əsaslanaraq ölkə iqtisadiyyatının islahatlarının reallaşması üçün təkliflər, həmçinin zamanlamasından asılı olaraq proqnozlar tərtib olunur, dövlətin idarəedici strukturları eyni proqnozları həyata keçirir, eyni zamanda ölkə iqtisadiyyatının digər bölmələrində ölkəmizin uğurlarının təbliğini irəli sürür. Rəqabətli sosial bazar modelinin yaradılması yönündə iqtisadi islahatlara istiqamət verilir. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 20 aprel tarixli 879 nömrəli sərəncamına əsasən formalaşdırılıb fəaliyyətə başlamışdır. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi fəaliyyət göstərməsi tam sərbəst şəkildə və Respublikanın Konstitusiyasını, Dövlətimizin bir çox ölkələrlə razılaşmaları olan beynəlxalq müqavilələri, “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Respublikanın təsdiqlənmiş qanununu, dövlətimizin bu sfera üzrə qəbul edilmiş bir başqa qanunlarını, Ölkə prezidenti İlham Əliyev tərəfindən olan fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını və bu Nizamnaməni rəhbər tutaraq fəaliyyət göstərir(www.president.az).

1.Mərkəzin fəaliyyəti üzrə olan nəzarəti dövlət başçısı olan İlham Əliyev tərəfindən reallaşdırılır.

2.Bu Mərkəz publik hüquqi şəxs olaraq və təyin olunmuş Nizamnamə ilə müvafiq istiqamətlər üzrə fəaliyyət göstərir.

Mərkəz bu Nizamnamə ilə təyin olunmuş hədəflərə çatmaq üçün aşağıda göstərilən funksiyaları yerinə yetirir:

1. Dünya iqtisadiyyatında baş verən iqtisadi hadisələrə uyğun olaraq respublikanın iqtisadi inkişaf metodunun analizinin aparılması bir sözlə yeni texnoloji resurslar, innovativ strateji iqtisadi yollar, preventiv anti-böhran hadisələri, dünya üzrə olan maliyyə və iqtisadi konyunkturun tətbiqi edilməsi fürsətləri bütün bunlar həmin strategiyanın iqtisadi və digər faktorların təhlilini reallaşdırır və bu təsir faktorlarının səmərəli tətbiqi edilməsi üzrə olan variantlar haqqında təkliflər irəli sürülür;
2. Hazırdakı respublikanın maliyyə-iqtisadi durumunu diqqətdə saxlamaqla , ölkə iqtisadiyyatında baş vermiş sosial-iqtisadi prosesləri müzakirəsi aparılır , və yenidən gözlənilən iqtisadi prosesləri qabaqcadan proqnozlaşdırır;
3. Müxtəlif təşkilatların, o cümlədən yerli və beynəlxalq kredit təşkilatlarının ayrı-ayrı sahələr üzrə həyata keçirdikləri layihələr çərçivəsində nəzərdə tutulan islahat xarakterli tədbirlər görülməsində iştirak edir;
4. Respublikamızda iqtisadi gücünün yüksəldilməsi , qeyri-neft sferasının inkişafı, rezident və qeyri rezidentlər üçün əlverişli investisiya şəraitinin yaradılması, həmçinin yerli və xarici sahibkarların ölkənin bir çox iqtisadi sahələrinə cəlb edilməsi səbəbi ilə təcrübələri analiz edir ;
5. Rezident və qeyri rezident subyektlərinin iştirakı ilə təyin olunmuş təşviqedic tədbirlərin yeni respublikanın bir çox bölgələrində olan regionlarda, elmi tədbirlərdə və biznes fəaliyyətinə yeni başlayan sahibkarlar üçün biznes ideyalarının yaradılması, biznesin təşkil olunması və dahada inkişaf etdirilməsi istiqamətlərində maarifləndirici təlim toplusunun həyata keçirilməsi yolu ilə bu sahibkarların Hökumət tərəfindən reallaşdırılan islahatlar yaxından iştirakını təmin edir.
6. Qeyri rezidentlər tərəfindən yatırılan investisiyaların ölkəmizin iqtisadiyyatına cəlb edilməsi baxımından ölkəmizin digər dövlətlərdə müsbət təsəvvür yaradılmasında səbəbi ilə respublikadan kənar kütləvi informasiya vasitələri ilə bir çox maarifləndirici materiallar yayır, müəyyən təbliğat-təşviqat tədbirləri həyata keçirilir, dövlət tərəfindən aparılan iqtisadi islahatların qlobal səviyyədə lobbiləşdirilməsini, digər sferalar üzrə qeyri rezident olan investorlarla birgə işçi qrupların fəaliyyətini təşkil olunması ;

7. Dünya üzrə olan iqtisadi hadisələri araşdırır, respublika daxilində və xaricdə maliyyə-iqtisadi əlaqələri proqnoz edir , qonşu ölkələrlə iqtisadi əlaqələrin inkişafına aid tədqiqatlar aparır, bu sferada mövcud hadisələri dəyərləndirir və bununla əlaqəli olan analitik və proqnoz xarakterli təkliflər irəli sürülür;

8. Dövlət tərəfindən həyata keçirilmiş iqtisadi islahatların nəticələrini, islahatların aparılması dövründə dövlət, özəl sektor və ictimaiyyətin bir biri arasında qarşılıqlı inamın inkişaf tendensiyasının təhlili aparılır;

9. Reallaşdırılan iqtisadi islahatların mahiyyəti olaraq, islahatların biznes fəaliyyəti, investisiya sferası və ümumi olaraq ölkə iqtisadiyyatı üçün müsbət təsir edə biləcək təsir faktorları haqqında sahibkarların və bazar subyektlərinin informasiya verilməsini təmin edir (report.az, 2016).

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin “İxrac İcmalı”nın 2018-ci ilin 11-ci ayında görülən işləri və əməliyyatları barəsində məlumatları təqdim edilmişdir . Bu Təqdimatda qeyd olunub ki, 2018-ci ilin birinci və ikinci ayları ərzində qeyri-neft məhsulları üzrə olan ixrac əməliyyatının toplamı 1 milyard 351 milyon dolları həcmində olmuşdur . Keçən il ilə müqayisədə ümumi ilin birinci ayında onuncu ayları çərçivəsində qeyri-neft sektoru üzrə olan məhsulların ixrac əməliyyatı 132 milyon dolları və total olaraq 11 faiz yüksəlmişdir. 2017-ci ilin 10 ayı ərzində Rusiyaya 467,1 milyon, Türkiyəyə 293,8 milyon, İsveçrəyə 114,4 milyon Gürcüstana 106,5 milyon və Qazaxıstana 38,4 milyon dolları həcmində qeyri-neft sektorunun məhsullarına aid mal ixrac olunmuşdur. 2017-ci ilin müəyyən edilmiş dövrü ilə müqayisədə 2018-ci ilin 10 ayı ərzində Rusiyaya Federasiyasına qeyri-neft sektoru üzrə olan məhsulların ixrac həcmi 10%, Türkiyəyə 21%, Qazaxıstana 48% artıb, İsveçrəyə 1%, Ancaq Gürcüstana isə 1,4% aşağı düşmüşdür. 2018-ci ilin 10 ayları ərzində ixrac edilən qeyri-neft sektoruna aid malların siyahısında pomidor (149,9 milyon ABŞ dolları) birinci, qızıl (sikkə kəsilməsində istifadə olunmayan, digər emal olunmamış formalarda – 99,9 milyon ABŞ dolları) ikinci olub. Xüsusi kütləsi 0,94-dən az olan ilkin formalı polietilen isə (68,5 milyon ABŞ dolları) bu siyahıda üçüncü yerdə qərarlaşıb (iqtisadiislahat.org, 2018).

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin Doing Business islahatlarına dair xüsusi buraxılışında sahibkarlıq fəaliyyətinin mərhələsi olaraq planlı hazırlanmışdır.

1. Biznesə Başlama
2. Tikinti Üçün İcazələrin Alınması
3. Elektrik Təchizati Şəbəkələrinə Qoşulma
4. Əmlakin Qeydiyyatı
5. Kreditlərin Alınması
6. Kiçik İnvestorların Maraqlarının Qorunması
7. Vergilərin Ödənilməsi
8. Xarici Ticarətin Aparılması
9. Müqavilələrin İcrasının Təmin Edilməsi
10. Müəssisənin Bağlanması

1.2. İqtisadi islahatların reallaşdırılması üçün institusional alətlərin rolu

Daimi inkişafda olan iqtisadi fikrə dayanan iqtisadi formanın əsas istiqamətləri aşağıdakılardır: 1) liberal bazar cərəyanlarına əsaslanan və rəqabət qabiliyyətinə malik olan rifah halının bütövlükdə iqtisadi formanın – azad ölkə iqtisadiyyatının formalaşdırılması; 2) respublikamızda hal-hazırda var olan təbii-iqtisadi, texniki-istehsal və elmi-texniki gücünün tam formada təsərrüfat fəaliyyətinə cəlb olunması; 3) ölkə iqtisadiyyatının meqa təsərrüfat formasına əlverişli formada əlaqələndirilməsinin tam şəkildə təmin olunması. Bu yöndə olan islahatların həyata keçirilməsi üçün institusional alətlər aşağıdakılardır

1. Qeyri-maliyyə korporasiyaları.
2. Maliyyə korporasiyaları
3. Dövlət idarəetmə orqanları
4. Ev təsərrüfatları
5. Ev təsərrüfatlarına xidmət göstərən qeyri-kommersiya təşkilatları

Ölkəmizin davamlı iqtisadi inkişafı və milli hədəflərinin həyata keçirilməsini demokratiyanın daha çox təmin olunması, dövlət strukturu ilə vətəndaş cəmiyyəti

institutları arasında münasibətlərin hər zaman dərinləşdirilməsini, Qeyri hökumət təşkilatlarının rolunun müsbət yöndə motivasiyasını zəruri edir. Bu formanın reallaşacağı vaxtda vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, dövlət strukturları ilə vətəndaş cəmiyyəti institutları arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi yönündə dövlət siyasəti irəli sürüləcəkdir. Vətəndaş cəmiyyətinin irəli istiqaməti üçün özəl bölmələrin fəaliyyətini stimullaşdırmaq və bu sahədə institusional səviyyəyə çatmaq önəmlidir. Ölkə üçün donor institutunun yaradılması sosial məsuliyyətlik mədəniyyətinin formalaşmasına, transmilli korporativlərin, böyük biznes təşkilatların sosial investitsional proqramlarının çoxalmasına kömək edəcəkdir. Bu məqsədi ilə korporativ məsuliyyət üzrə istiqamət və dövlət proqramları formaları hazırlanır, qanunvericiliyə uyğun olaraq dəyişikliklər aparılacaqdır. İnvestisiyanın bir çox fərlər tərəfindən reallaşan bir cəmiyyətdə yığımların investisiyaya formasına dəyişməsi, maliyyə sisteminin mövcudluğunu meydana gətirir. Maliyyə sistemi korporativlərin və şəxslərin əmanətləri (depozitlər) cəlb edir və yığılmış vəsaitləri sonradan dövlət, korporativlər və şəxslər arasında yenidən bölüşdürülmə aparılır. Yekun olaraq, öz pullarını bazara təklif edən kreditorlar və bu pullara ehtiyac duyan debitorlar kimi iki forma qurulur (Strateji Yol Xərtəsi, Regionların Sosial iqtisadi inkişafı konsepsiyası səh.74).

Maliyyə strukturunun əsas işləmə prinsipi tələb və təklif mexanizmini asan formaya salır və nizam qayda prinsiplərinə əsaslanaraq çalışmasını təmin etməkdir. Maliyyə sferasının quruluş formasına təsir edən başlıca amillər: Strukturların sayı və ölçüləri; xidmətlərin xüsusiyyəti; İnnovativ dəyişikliklər; Qanunların dəyişikənliyi; Müştəri seçimləri; Faiz nisbəti və qiymətli kağızların geniş istifadəsi bu kimi alətləri özündə birləşdirən sistemdir.

“Dövlət idarəetməsi” əhalinin rifah halinin yüksəldilməsi yönündə olan idarəetmə növü olub, öz tərəflərinə görə sosial idarəetmənin bir başqa formalarından fərqlənir.

Ölkəmizdə dövlət hakimiyyəti hakimiyyətlərin quruluş forması aşağıdakı formadadır:

Qanunvericilik hakimiyyətini Respublikamızda Milli Məclis tərəfindən həyata keçirir.

İcra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının prezidenti aid edilir və idarə etmə mexanizimi Respublika Prezidentindən asılıdır.

Məhkəmə hakimiyyətini isə Respublikasının məhkəmələri həyata keçirirlər.

Dövlət idarəetməsi dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi və dövlət hakimiyyət səlahiyyətlərinin idarə etmə üzrə Respublikasının dövlət orqanlarının fəaliyyətinin növlərinə aid edilir. Dövlət hakimiyyətinin anlayışı və quruluşu qanun normaları cəhətdən Respublikanın Konstitusiyaya normativ hüquqi qanunlarında öz əksini tapmaqdadır. Dövlət hakimiyyəti hüquqi qanunlara, idarə etmə mexaniziminə, maddi ehtiyatlara, əhalinin tam əmin olunmasına və məcburetmə formada olan idarə etmə quruluşuna əsaslanır. Məhkəmə hakimiyyəti orqanları Respublika Konstitusiyasının 130-132-ci maddələrinə əsaslanaraq, konstitusion, cinayət, mülki və inzibati işləri idarə edir. İcra hakimiyyəti strukturları isə, idarəedici struktur mexanizmi xarakterli funksiyaları reallaşdırır. Qeyd olunan mexanizim real olaraq – icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən yerinə yetirilir. İcra hakimiyyətinin həyata keçirilməsi imkanları və səlahiyyətləri Nazirlər Kabinetinə, nazirliklərə, dövlət komitələrinə və digər icra hakimiyyəti orqanlarına, onların ərazi orqanlarına və bir sıra vəzifəli şəxslərə həvalə edilmişdir. Dövlət idarəetməsinə tam formada aşağıdakı formada ifadə etmək olar.

Bu idarəetmə forması dövlətin ən əsas rolu olan nizamlayıcı və qanun prinsiplərinin tam qorunub saxlanması xidməti üzrə fəaliyyət növüdür ki, buda öz növbəsində dövlətin qanunverici, icra, məhkəmə və digər hakimiyyət səlahiyyətlərinin reallaşdırılmasıdır.

Nəzərə alsaq ki İdarə etmə formasındakı Subyektlər bu idarə etmə mexanizimində ən əsas rol oynayırlar.

Dövlət idarəetməsinin subyektləri aşağıdakılardır:

Dövlət orqanları

Qanunverici hakimiyyət orqanları

Məhkəmə hakimiyyəti orqanları

İcra hakimiyyəti orqanları

Yuxarıda sadaladığımız quruluş əhalinin rifahının yüksəldilməsini və korporativ şirkətlərin üçün münbüt mühütün yaxşılaşdırılması yöndə əsas hədəfləri vardır. Yeni Struktur quruluş olaraq

Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi

İpoteka Və Kredit Zəmanət Fondu” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Sosial İslahatlar

İcbari Tibbi Sığorta Agentliyi

Energetika Məsələlərinin Tənzimləmə Agentliyi.

Respublika Prezidenti tərəfindən daim əsas hədəf olan qeyri-neft sektorunun artan harmoniya ilə davamlı inkişafın həyata keçirilməsi, rəqabətəqabiliyyətliliyi daimi artan ölkə iqtisadi formanın yaradılması, maliyyə resurslarının çoxaldılması üçün son vaxtlarda iqtisadi islahatlar aparılmışdır. Bu islahatlardan biri olaraq 2016-cı il 6 Dekabr tarixli Fərman ilə ölkə iqtisadiyyatın hədəfləri və iqtisadiyyatın vacib bölmələri üzrə strateji yol xəritəsi tərtib olunmuşdur. Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyin fəaliyyəti sektoru üzrə sahəsində köklü olaraq iqtisadi islahatların dəyişdirilməsi yönündə vacibliyini özündə əks etdirən bir neçə faktorlar nəzərə çatdırıla bilər. Respublikamızda bankların Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi subyektlərinin kredit üzrə olan ehtiyaclarının nəzərə alınması prioritetlərini aşağı dərəcədə olması, Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi bölməsində iqtisadi inkişaf dərəcələrinin yüksəldilməsinin vacibliyinin mövcudluğu, Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi fəaliyyətinin riskli sektor olması, bu sektorun qiymətləndirilməsi üçün lazımı informasiyalar bankının olmaması və faiz dərəcələrinin yüksək dərəcədə olması ilə bağlı Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi subyektlərinin kredit məhsullarını əldə etməsinin çətinləşməsi müəyyənləşdirilmiş amillərdəndir. Həmçinin, Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi subyektlərinin digər informasiyalar mənbələrinə çıxış şanslarının müsbət yöndə dəyişdirilməsi, şirkətlər üçün əlverişli mühütün yaradılması və qanunvericiliyə aid informasiyaların dahada inkişaf etdirilməsi, bu bölmə ilə bağlı informasiya verilməsinin təmin olunması və bunun kimi bir pəncərə

sistemi xidmətlərin təklif olunma vacibliyi də də qeyd olunmalıdır. Maliyyə və mühasibatlıq sferası üzrə olan xidmətlərinin tez bir zamanda və obyektiv həll edilməsinin təmin olunması, bazar subyektlərinin bu xidmətlərindən istifadə etmək imkanlarının genişləndirilməsi üzrə olan tədbirlər hədəflənmişdir. Sadaladığımız bu kimi məsələlərin həll yolunun tapması və hədəf kimi təyin olunmuş prioritetlərin həyata keçirilməsi səbəbi ilə Respublikası Prezidenti tərəfindən Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi fəaliyyət bölməsi ilə əlaqəli xüsusi strukturların, “İpoteka və Kredit Zəmanət Fondu” və “Kiçik və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi”, yaradılması üçün müvafiq sərəncam vermirdir.

Kiçik Və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyi respublikamızın prezidenti tərəfindən Kiçik və orta sahibkarlıq sahəsində idarəetmə prosesin daha da inkişafı ilə əlaqəli 2017-ci il 28 dekabr tarixli Fərman imzalamışdır. İqtisadiyyat Nazirliyinin nəzdində olan publik hüquqi şəxs statusu alaraq fəaliyyət göstərəcək bu struktur. Ölkəmizdə iqtisadiyyatın və rəqabətqabiliyyətliliyinin müsbət yöndə dəyişdirilməsi, məşğulluq səviyyəsinin qaldırılması, bazara çıxarılmış mallar və xidmətlərin olan tələbatın ölkə daxili mallar və xidmətlər ilə təmin edilməsi və iqtisadi inkişaf tempinin yüksək səviyyədə qalmasına kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında xüsusi yer tutması əhəmiyyətli kəsb edir. Ölkəmizdə hal-hazırda bir neçə dövlət strukturları kiçik və orta sahibkarlığın subyektlərinə öz səlahiyyətləri çərçivəsində bir çox xidmətlər üzrə fəaliyyət göstərirlər. Ancaq bir faktı vurğulamaq lazımdır ki, beynəlxalq praktikada da olduğu kimi bu xidmətlər üzrə fəaliyyət bir mərkəzdən idarə olunması daha məqsədə uyğundur. kiçik və orta sahibkarlığın subyektlərinin b məsləhət və tövsiyyə xidmətləri üzrə istifadə olunma prioritetləri olduqca aşağı səviyyədə olması, mümkün biznes risklərindən, sfera üzrə ümumi hallardan informasiyaların olmaları, həmçinin məsləhət xidmətlərinə olan ehtiyacların təmin edilməsi çox çətin olması nəticəsində kiçik və orta sahibkarlığın subyektləri bazardakı vəziyyətləri acınacaqlı halda olması qeyd olunmalıdır. Kiçik və orta sahibkarlığın İnkişafı Təşkilatı kiçik və orta sahibkarlıq sferasında idarəetmə prinsiplərini daha genişləndirmək məqsədi ilə Respublikamızda tədbirlər planı hazırlayır. Yəni, inkişaf etmiş dövlətlərdə kiçik və orta sahibkarlığın ÜDM və

məşğulluqdakı tarazlığına nəzər yetirsək bu nəticəyə gəlmək olur ki, Respublikamızda iqtisadi inkişafın təmin olunması üçün ölkədə kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsində öz köməyini göstərəcəkdir, kiçik və orta sahibkarlığın subyektlərinə bir neçə xidmətlər göstəriləcək, dövlət strukturları bu bölmədə xidmətlərini tənzimlənmə fəaliyyətini reallaşdıracaq.

Kiçik və orta sahibkarlığın subyektlərinin irəli addımlarının təsir göstərəcək islahatların mənbələrinin təmin olunması üçün Respublika Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 5 iyun tarixində olan 215 sayılı “İri, orta və kiçik sahibkar meyarları”nın təsdiq edilməsi haqqında” sərəncamı ilə kiçik və orta sahibkarlığın subyektlərinin meyarları cədvəlli şəkildə tərtib edilmişdir. İnkişaf etmiş ölkələrin bir çoxunda kiçik və orta sahibkarlığın subyektləri iqtisadi artımın və məşğulluq səviyyəsinin artıb azalmasında mühüm rolə malikdir. Dünya Bankının statistik informasiyalarına əsasən, inkişaf etmiş ölkələrdə kiçik və orta sahibkarlığın ÜDM və məşğulluq sektorunda payı daimi olaraq 100 faiz nisbətindən 60 faizdən çox təşkil etmişdir. İnkişaf etməkdə olan dövlətlərdə makroiqtisadi sabitliyin dahada fürsət tapması, rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsi və iqtisadi aktivli dərəcəsinin artırılması üçün kiçik və orta biznes sferasının inkişafı strukturu planlı tədbirlər reallaşdırılır. Nəticə olaraq rəqabətqabiliyyətli bazar münasibətləri meydana gəlir və bazarda tələb-təklif məhfumu yaranmasına, qiymətlərin stabilləşməsi, təklif olunan mal və xidmətlərin rəqabətli dərəcəsinin yüksəlməsinə, iqtisadiyyatın tab gətirməsinə və xarici faktorların tez bir zamanda müdafiəsinə imkan yaradır. Bu kimi nəticələrdən bu günki həm inkişaf etmiş ölkələrdə, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə kiçik və orta sahibkarlığın əli ilə ölkə iqtisadiyyatının böhranlara tez bir zamanda uzlaşmağa nail olmağa can atır (Quliyev E., 2015:s.14).

KOS agentliyinin vəzifə öhdəlikləri Kiçik və orta sahibkarlığın Agentliyin idarə strukturu əlaqəli olan dövlət strukturları ilə yanaşı “Kiçik və Orta biznesin təşkil olunması Səviyyəsində İstehlak Malları İstehsalı”na dair Strateji Yol Xəritəsinin həyata keçiriləcək planlı işləri nəzarəti reallaşdırır. Bu səbəbdən proqram, təkliflər, əsas icra prioritetləri tərtib ediləcək, işçi qüvvələrinin göstəriciləri aydınlaşdırılacaq, işçi qrupları üçün maliyyə prinsipləri tərtib ediləcək və lazımı resursların təyin

edilməsi məsələsinə baxılacaqdır. Kiçik və orta sahibkarlığın Agentlik Nazirlər Kabinetinə təkliflər tərtib edib və icrasının həyata keçirilmə şəffaflığını təmin edəcək. Kiçik və orta sahibkarlığın subyektlərinin digər korporativ xidmətləri və sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqəli informasiya mənbələrinin əldə edilməsi imkanlarının artırılması səbəb ilə kiçik və orta sahibkarlığın agentliyinin nəzdində kiçik və orta sahibkarlığın evinin tərtib edilməsi gözdən keçiriləcəkdir. Kiçik və orta sahibkarlığın evində iş adamlarına bir çox biznes xidmətləri təklif ediləcək və sahibkarlar üçün tələb olunan informasiyaların əldə edilməsi imkanları yaradılacaqdır. Yəni, kiçik və orta sahibkarlığın subyektləri üçün şirkət quruculuğunun lazım olan plan tərtibatlarının hazırlanması, hüquqi məsləhət xidmətlərinin təklif edilməsi, maliyyə və mühasibat uçotu üzrə bununla bərabər digər xidmətlərin təklif edilməsi təşkil olunacaq . Kiçik və orta sahibkarlığın evində “bir pəncərə” prinsipi əsasında sahibkarlara xidmətlər göstərən mərkəz, məşğulluq xidmətləri, təlim mərkəzi, ölkəmizdə İnvestisiyaların Təşviqi Fondu nümayəndəliyi, əmanətlərin zəmanət fondu və digər əlaqəli strukturların və orqanların yerləşdirilməsi mümkün hesab olunur. Kiçik və orta sahibkarlığın Agentlikdə ərizələr formalarının doldurulması, təlimlər üzrə informasiya texnologiyalarının mümkün variantların da aid edilməklə, hər bir xidmət üzrə köməklik göstərilməsi üçün onlayn elektron portal əhaliyə xidmət göstərəcəkdir.

İpoteka Və Kredit Zəmanət Fondu” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti“Azərbaycan Respublikasının Kredit Zəmanət Fondu” ASC Ölkəmizdə yatırım edən sahibkarların pul vəsiatlərinin əldə etmək imkanlarının dahada asanlaşdırılması üçün dövlətin köməyi ilə əlaqədar bir çox tədbirlər barəsində ölkəmizin dövlət başçısı İlham Əliyev tərəfindən 2017-ci il 15 sentyabr tarixli sərəncamına əsasən formalaşdırılmışdır. “Azərbaycan İpoteka Fondu” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin və “Azərbaycan Respublikasının Kredit Zəmanət Fondu” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin birləşdirilmiş şəkildə yenidən qurulması yolu ilə “Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fondu” “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 25 dekabr tarixli Fərmanına əsasən yaradılmışdır. Reallaşdırılan bu kimi

tədbirlər planı ölkə iqtisadiyyatımıza dahada inkişafı istiqamətində böyük əhəmiyyəti özündə cəmləşdirir.

İstehlak kreditinin manatla alınmış kreditlərə zəmanət öhdəliyinin verilməsi və faizlərə görə subsidiya verilməsi prinsipləri təsdiq olunmuşdur. Belə motivasiya tədbirindən yararlanmaq üçün debitor tərəfidən kredit sifarişi ilə bağlı müəyyən banka müraciət olunur. Təyin edilmiş bank həm uyğunluq üzrə, həm də kredit verilməsinin mümkünlüyünün təhlilin aparır və Nəticə əsasında müəyyən qərar alır. Təyin edilmiş bankın qərarı müsbət yöndə olduqda, bank əsaslanmış qayda ilə müəyyən edilmiş sənədlər toplusunu təqdim etməklə zəmanət üçün Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fonduna müraciət edir. 200 manat və ondan aşağı olan zaman zəmanətin verilməsi üçün 3 iş günü, 200 manatdan yuxarı olan məbləğ üçün 10 iş günü müddətində bu iş haqqında qərar verilir. Bir məqamda qeyd etmək lazımdır ki, zəmanət almaq üçün Bu fondla və banklar arasında müqavilə bağlanır. Kredit Zəmanəti qeyri-neft bölməsində fəaliyyət sferasında olan sahibkarlara və Respublikamızda sahibkarlıq sferasının maliyyələşdirilməsi məqsədilə mümkün banka krediti sifarişi üzrə müraciət edən sahibkarın öhdəlikləri üzrə kredit verilir. Zəmanəti verilmiş kreditlər üçün əsas tələblər kimi biridə borcların hər bir bank üzrə zəmanət verilmiş bütün kreditlərin 3 000 000 manatdan çox olmamasını vüquamaq olar. Fəaliyyətə göstərən sahibkar kreditləri üzrə zəmanət maliyyələşdirilməli olan layihənin ümumi dəyərinin ən az 25%-i miqdarında puları istehlakçının müəyyən olunmuş bank hesabına köçürülür və yaxud bu vəsaiti təyin olunmuş üzrə xərclədiyi pul vəsaitlərin bu layihənin toplam dəyərinin ən az 25%-ni təşkil etdiyi halda bu məbləğ hesaba köçürülür. Eyni vaxtda, zəmanət verilmiş kredit məbləğlərindən borclu ancaq təyinatı üzrə uyğun olan sahə üzrə nağd və nağdsız halda istifadə etməlidir. Əlavə olaraq, Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fonduna sahibkarlar tərəfindən manatla alınmış kreditlərə görə hesablanmış faizlərə görə də subsidiya da verir. Bu Fond borc öhdəliyi olan sahibkara faiz subsidiyasını zəmanətinin verilməsi qərarını müəyyən edilmiş banka eyni zamanda informasiya verir. Sahibkarlara verilən hökumətin faiz subsidiyası illik faiz dərəcəsi 20%-dən yüksək olmuyan götürülən

məbləglər üçün təqdim edilir və faiz subsidiyası kreditin faiz dərəcəsinin minimum 6 faiz sahibkarın ödəməsi hallarda aşağıdakı şərtlərdə verilir:

Zaman olaraq sahibkarlar tərəfindən 3 ildən çox götürülən kreditlər üçün faiz subsidiyası ancaq 3 il ərzində verilir. Bu Subsidiyanı Fond dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına sabikara ödəyir. Fond tam məqsədəuyğun şəkildə fəaliyyət göstərməsinin təşkil etmək səbəbi ilə bir çox yarana biləcək riskin aradan qaldıracaq vasitələrdən istifadəsi ilə bərabər, bazardakı olan sahibkarlarda yoxlama aparılması üçün monitoring sistemi yaradılmışdır. Bu yoxlamanın açılmasına minimum 3 iş günü əvvəl hüquqi və fiziki şəxsə və müəyyən banka yoxlama haqqında informasiya verilir. Fondu təşkil olunması mövcud sektorla maliyyə sferası arasındakı iqtisadi tarazlığ halının yenidən qurulmasına, mövcud maliyyə risklərinin azaldılması, respublikadakı bankların potensialının artırılması Həmçinin investisiya yönümlü sferaya maliyyə axınının dahada güc qatması, və respublikamıza rəqəmsal ödəniş sisteminin dahada irliləməsi hədəfinə çatmaq üçün ən vacib qərardır. Bu kimi maliyyə risklərinin azaldılması, sahibkarların maliyyə resurslarını əldə etmək imkanlarının artırılması və maliyyə üzrə xidmət sektorları ilə təmin edilməsini dahada geniş imkan yaradılmasına imkan yaradacaq. Respublikamızda maliyyə risklərinin azaldılması üzrə nailiyyətlərin əldə olunması kimi hədəflər iqtisadi hərəkətlərin gücləndirilməsinə, sahibkarlığın fəaliyyəti üzrə sektorun artırılmasına, əhalinin rifah halının yüksəldilməsinə də dəstək verəcək. Bu kimi tədbirlər planı dövlət başçısının 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş ölkəmizdə “Kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə öz tapmış tapmış strateji islahatlardan biridir. Respublikamızda yürüdülmən islahatların davamlı olaraq əsas tədbiri həyata keçirilib və respublikamızın iqtisadi artımına güc qatararaq qeyri-neft sferasının innovasiyası və əlavə iş yerlərinin açılması üçün fürsət yaradılmışdır (Vüsal Qasımlı.səh 156).

Ölkə başçısı İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə iqtisadi sferası istiqamətində kiçik orta sahibkarlıq subyektlərinin çoxaldılması, əhalinin rifah halının yüksəldilməsi, kənt təsərrüfatı və digər qeyri neft sektoruna aid olan istehsal məhsullarının ixrac gücünün

artırılması və ÜDM-də onların təsir amillərinin artırılması üçün lazımi tədbirlər planı reallaşdırılır. Beləliklə, kiçik orta sahibkarlıq fəaliyyət bölməsində kiçik orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə bazar sektoruna daxil olması ilə əlaqəli yaranacaq maneələrin yox edilməsi, kiçik orta sahibkarlıq subyektlərinin götürdükləri kreditlərinin sığorta olunması və banklarda yaranacaq təhlükələrə təminat verilməsi, risklərin bölüşdürülməsini təmin edən kreditləşmə üzrə strukturun yaradılması və kiçik orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə üzrə olan informasiyaların və sahibkarlar üçün fərqli xarakterli informasiya vasitələrin çıxış imkanlarının artırılması üçün tədbirlər həyata keçirilir

Sosial İslahatlar Dünya ölkələri üzrə keçirilmiş təcrübələrdə əhalinin rifahının fəaliyyət üzrə obyektlərinə görə böyük həcmdə müxtəlif yanaşma formaları ilə struktur formaları təsnif olunur. Beləliklə, ölkə əhalisinin ən aşağı təbəqələrinin müdafiə olunması, yoxsulluğun aşağı həddə çatdırılması, insan resurslarının formalaşdırılmasının həyata, əhalinin yaşayış səviyyəsinin artırılması, sosial bərabərliyin təmin olunması üzrə işlərin gücləndirilməsi və daxili inkişafın təmin olunması kimi işlərə aid olan kriteriyalara şamil edilə bilər. Respublikamızda əhalinin sosial müdafiəsi üzrə prinsiplərin daha da təkmilləşdirilməsi və gücləndirilməsi məqsədi ilə reallaşdırılan iqtisadi islahatlar məcmusunun nəticəsi olaraq bu bölmədə bir çox nəaliyyətlər əldə olunub və 2017-ci ildə həyata keçirilən tədbirlər planı isə böyük əhəmiyyət daşıyır. Belə tədbirlər içərisində İşsizlikdən Sığorta haqqında qanunun vacibliyinə xüsusi yanaşılmalıdır. İnsan resursları bazarının daha da inkişaf etdirilməsi üçün həyata keçirilən tədbirlər planı öndə gələn hədəfləri kimi işsiz, ancaq əmək qabiliyyəti olan əhalinin iş ilə təmin etmək və hüquqlarının müdafiə olunması diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu yöndə reallaşdırılan əməliyyatlar toplusu aktiv və passiv əməliyyatlardan ibarət olur. Aktiv əməliyyatlara əmək fəaliyyəti olmayan insanların müəyyən olunuş iş ilə təmin edilməsi üçün daha çox iş yerlərinin açılması, iş yerlərinin sayının çoxaldılması və bu sfera üzrə fəaliyyətinin inkişafı üzrə normativlərin həyata keçirilməsi aiddir. Yekun olaraq, insan resursları bazarında aktiv və passiv fəaliyyətlərin geniş ölçüdə tətbiq olunması, əmək bacarıqlı əhalinin, əsasən də, gəncləri gərəkli təhsil və peşə

bilik toplusu, həmçinin, bu insanlar üçün iş yerlərinin yaradılması kimi problemlərin həlli əsas işlərdən biri olmalıdır. Beləliklə, ölkə əhalisinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması, insanların işsizliyə görə itirilən gəlirlərinin müəyyən həcmdə kompensasiya ödənilməsi kimi bir çox məsələlərin həyata keçirilməsinə imkan yaranacaqdır. Bu amilləri nəzərə alaraq, Ölkə başçısı İlham Əliyevin 30 İyun 2017-ci il tarixində sərəncama imza atmışdır. Bu sərəncam 2018-ci ilin başlanğıcından qüvvədə olacaqdır (www.sspf.gov.az).

“İşsizlikdən sığorta haqqında” Qanunu əmək bazarında riskin azaldılması amillərinin və fərli maliyyələşdirmə strukturunun yaradılmasını bünövrəsi olaraq, işçilərin itirilmiş əməkhaqqı ödənişlərinin əvəz olunması və işsizlik səviyyəsinin minimuma salınması və bu kimi çatışmamazlığın aradan qaldırılması üçün qabaqlayıcı tədbirlə planının hazırlanması ilə ölkəmizdə əhalinin rifah halına yönəlmiş müdafiə strukturunun dahada irəliləməsinə dahada imkan yaradacaq.

Qarşıya qoyulmuş hədəf buna bənzər məqsədlər üzrə isə ölkəmizin Qanununda təyin olunmuş əsas prinsiplər işsizlikdən sığortanın icbarililiyi, sığortanın davamlı olmasının dövlət təminatının verilməsi, sığorta tərəflərinin hüquqlarının bərabərliyinin yaradılmasıdır. Bu kimi tədbirlərin ardı olaraq sığorta hadisələrinə səbəb ola biləcək vəziyyətlərə sərhəd qoyulması və belə haların baş tutmaması üçün müəyyən tədbirlər planı reallaşdırılır, işsizlikdən sığortanın nəzarət olunmasında ictimai strukturların iştirakının təmin olunması kimi göstəriciləridə də vurğulamaq lazımdır. Necə ki, “İşsizlikdən sığorta haqqında” Qanunu işsiz insanların əmək qabiliyyətinin, informasiyaların və bacarıqlarının çoxaldılması ilə təkrarən həmin insanların iş ilə təmin olunmasına fürsət verilməsini nəzərdə tutur.

İşsizlikdən sığorta müavinətini almaq hüququ olan fərdlərə dövlət strukturunda yaxud müəsisənin ləğv edilməsi və ya hüquqi şəxslərdə işləyən işçi sayının azadılması və şirkətin fəaliyyəti üzrə olan ştatların azaldılması zaman iş yerlərini itirmiş insanlara şamil edilir. Sosial səviyyədə vəzifədə olan insanlara isə bu qanun aid edilmir. “İşsizlikdən sığorta haqqında” Qanunu vurğulandığı kimi, işçi və işə alan hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən təyin olunmuş icra hakimiyyəti orqanına köçürülməli olan sığorta haqqını sığorta tarifi əsaslanaraq hesablanması aparılır.

Bu prosesin aparılması üçün əməkhaqqı fonduna və işçinin əməkhaqqısına tətbiq olunan sığorta tarifinin təyin olunmasında beynəlxalq təcrübədən yararlanılıb və ən minimum faiz dərəcəsinə qərar verilib.

İcbari Tibbi Sığorta Agentliyi respublikamızın səhiyyə bölməsində gerçəkləşdirilən əsasi olan iqtisadi-siyasi islahatlar xalqın can sağlığının qorunması üçün bir çox əsaslı dövlət qurumlarının yaradılması, yaradılmış qurumların inkishaf etdirilməsi, tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin qaldırılması, müasir formaya gətirilməsi, tibb məntəqələrin maddi-texniki vəsaitinin inkişaf etdirilməsi, maliyyəresurslarının əlçatanlığının geniş fürsət almışdır. Səhiyyə sisteminin maliyyə resursları ilə təmin edilməsi sisteminin islahatı və ölkədəki icbari tibbi sığortanın tətbiqi toplusunun” ilə bağlı lazımi Sərəncamın imzalanması bu yöndə irəli sürülən böyük addımlardandır. Belə ki, Respublika səhiyyəsində maliyyələşdirilmə strukturunun prinsipləri üzrə mühüm iqtisadi islahatların gerçəkləşdirilməsi, mərkəzləşdirilmiş idarəetmə sisteminin quraşdırılması, tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin daha çox irəlilədilməsi, icbari tibbi sığortanın tətbiq edilməsi və belə başqa işlərin gerçəkləşdirilməsi siyahıya alınmışdır.

Respublika səhiyyəsində maliyyələşdirilmə mexanizminin qüvvətləndirilməsi və inkişafı yönündə İcbari tibbi sığortanın tətbiqi aşağıdakıların ehtiva etməsini təmin edir :

İnsanların əlavə gəlir imkanlarının formalaşdırılması və səhiyyə strukturunu üçün yeni vəsaitlərin yenidən bölüşdürülməsi ;

Respublikamızın hal-hazırdakı səhiyyə resurslarından daha əlverişli istifadəsi

Səhiyyə siyasətinin əlverişli plana salınması və səhiyyə fondlarından daha yararlı istifadə olunması üçün bir mərkəzin formalaşdırılması;

Xərclərin yararlı formada bölüşdürülməsi;

Tibb sahəsində keyfiyyət göstəricilərinin qaldırılması və bütün Azərbaycan vətəndaşlarının gərəkli tibbi xidmətlərlə təmənnəsiz göstərilməsi;

Bu agentliyin sadaladığımız göstəriciləri üzrə isə əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

Respublikamızda səhiyyə sferası üzrə olan dövlət strateji tədbirlər planı, strategiyaların formalaşdırılmasında iştirak payının olması;

Respublikamızın qanunvericiliyinə əsasən tibbi sığorta barəsində olan qanuna bənzər formada icbari tibbi sığorta rüsumunun məbləğinin təyin edilməsi haqqında müxtəlif təklilər konsepsiyasının hazırlanması;

Bu agentliyin maliyyə resurslarının toplanması, bu maliyyə resurslarının üzrə məqsədli formada istifadəsinin təmin edilməsi, icbari tibbi sığorta maliyyə sabitliyinin möhkəmləndirilməsi səbəbi ilə sığorta ehtiyatı fondlarının yaradılması;

Əsas xidmətlər dairəsində yüksək dərəcədə tibbi xidmətlərin təkilf edilməsi və buna bənzər xidmətlər üzrə sığorta üzrə olan köçürmənin təyin edilməsi formada və istənilən şəkildə xidmət göstərən müəssisələrinə köçürülməsinin təmin edilməsi;

İcbari tibbi sığorta sferasında bir pəncərə elektron informasiya strukturu və elektron informasiya bazasının formalaşdırılması və bu elektron informasiya vahid pəncərəsinin istifadə olunması imkanlarının təqdim edilməsi və bu qurumun fəaliyyəti ilə əlaqədar müraciətlərə nəzər yetrilməsi.

Ümumilikdə, İcbari Tibbi Sığorta Agentliyi respublikanın səhiyyə sferasında nəzərdə tutulmuş maliyyə resurslarının səmərəli şəkildə istifadə olunması ilə insanların tibbi zəruriyyətlərinin, kənar regionlarında, ərazilərdə və buna bənzər faktorlarda insanlara təqdim olunan tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, həmçinin, ölkədəki səhiyyə sferasında innovativ formalara uyğunlaşdırılması üzrə işlərin çoxaldılması və buna bənzər digər faktorları həyata keçirir və səhiyyə sferasında hədəf kimi təyin olunmuş uğurlara əldə edilməsi olduqca vacib bir təşkilat formasında xidmət göstərir(www.insure.az).

II Fəsil AZƏRBAYCANDA DAYANIQLI İNKİŞAFIN MÖVCUD VƏZİYYƏTİ

2.1. Azərbaycanı iqtisadi islahatların normativ-hüquqi bazası

İqtisadiyyatın dayanıqlı və artımı üçün sistemli hüquqi normativlər toplusunun və iqtisadi islahatların təsir istiqaməti onlardan asılılığı, hüquqi baza və normativlərə əsaslanaraq struktur prinsiplərini quran dövlətin strukturları münbit biznes şəraitinin yaradılmasına və hər bir subyektlər üçün ədalətli fürsətlərdən yararlanmağı təmin edir. Hər bir sahibkarın özəl mülkiyyətlərinin mülkiyyətlik hüquqlarının qorunub saxlanmasında özünü göstərən və sahibkarların arasında müqavilələrin bağlanmasını şərait yaradan qanunvericilik toplusu investisiya göstəricilərinin müsbət yöndə dəyişməsi və iqtisadiyyatın üçün ən vacib məqacılardır. İqtisadiyyatın hüquqi islahatlar üçün olan yanaşma tərzi və onların inkişaf etdirilməsi əhalinin yüksək dərəcədə rifahını təmin edir. Dünya ölkələrin təcrübəsindən yararlanaraq qeyd etmək olarki , respublikada demokratik quruluş sisteminin və Qanunvericiliyin aliliyinin qorunub saxlayan respublikalar inkişafını daha sürətli təmin etmiş ölkələr müsbət yöndə iqtisadiyyatın inkişafı hədəfinə çatmışdır. İqtisadi prioritetlərin və inkişafın aşağı tempdə olan ölkələr yumuşaq hüquqi quruluş sisteminin və siyasi sabitliyin olduğu dövlətləridir. Ölkənin iqtisadi inkişafı üzrə olan hüquqi islahatlarla bərabər realaşan, Həmçinin bir birinə uyğunlaşan yanaşma forması meydana gətirildikdə həmin ölkələrdə iqtisadi sabitlik və əhalinin sosial rifah halı stabil olur. Ölkənin inkişafı tempi və əhalinin sosial rifahı birinci olaraq respublikada aparılan sosial-iqtisadi siyasətlə və göstəricilərlə bir başa bağlıdır, lakin bu əməliyyat bərabər tərəfli reallaşdırılan əsaslı, hüquqi islahatlırsız faydalı olmur. Ölkəmizin prezidenti İlham Əliyevin seçildiyi 2003-cü ildən keçən vaxt ərzində respublikamızda iqtisadi sferada olan nəliyyətləri birmənalıdır və statistik məlumatlarla, həmçinin beynəlxalq qiymətləndirmələrlə bu kimi faktlar təsdiqlənmişdir. Ölkəmizdə reallaşdırılan sosial yönümlü proqramlar, əhalinin yoxsulluq dərəcəsinin azaldılması, investisiya yönümlü projelərin, təhsil sferası və səhiyyə üzrə olan islahatları ölkə əhalisinin rifah halını mühüm dərəcədə

yaxşılaşdırmışdır. Bu kimi müsbət dəyişiklik və priortitet artımı aid olan, onun üçün vaciblik yaradın və iqtisadi inkişaf davamlılığını təmin edə biləcək hüquqi islahatlar toplusu həmişə Ölkə başçısı İlham Əliyevin islahatlar strategiyasının ən önəmli hissəsi olaraq mühüm məqamı tutmuşdur. 2004-cü ildən Respublikamızda iqtisadi inkişaf dahada gücləndirilib və bu inkişafın davam etdirilməsini təmin edə biləcək ümumi məhkəmə, idarəçilik və insan resursları üzrə olan islahatları reallaşdırılır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təyin olunmuş faktorlara əsaslanan formalaşdırılmış məhkəmə strukturunun ölkə başçısı İlham Əliyevin hakimiyyətdə olduğu zamanda innovativ inkişafı davam etdirildi. Respublikamızın Ulu Öndəri Heydər Əliyevin hakimiyyəti zamanında, 2002-ci ildə ədalətlik sferasında olan mühakimədə daha yüksək tələblərə cavab verməyi təmin olunması səbəbi ilə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə çıxış imkanı tanıyan Avropa İnsan Hüquqları təşkil etmişdi. Ölkə başçısı İlham Əliyev 19 yanvar 2006-cı il tarixli sərəncamına əsasən Ali Məhkəməyə, apellyasiya məhkəməsinə və Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsinə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin prezident hüququnun maarifləndirilməsi quraşdırılmasını habelə onu məhkəmə təcrübəsində qeydə almalarını irəli sürdü. İlk hüquqi islahatlardan biri məhkəmə daxilindəki hakimiyyətdə qanunauyğunluğun artırılması idi. 2004-cü ildə “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanuna edilən dəyişikliklə kassasiya və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin bütün seçilmiş qərarlarının elektron formada yayılması istəyi irəli sürüldü. Bu yöndə işlər daim diqqət mərkəzində saxlanıldı və müasir texnologiyaların tətbiq edilməsi ilə inkişaf etdirildi. 2014-cü ildə Prezident İlham Əliyevin Fərmanı ilə qurulan “Elektron məhkəmə” informasiya sistemi bu cür tədbirlərin gərəkli nümunələrindəndir. Bu məhkəmələrdə qanunauyğun olmayan işlərin azaldılmasını, prosessual hərəkətlərin təqibini, məlumatların sistemə salınmış formada qorunub saxlanılmasını, ərizə, şikayət və bu kimi sənədlərin elektron formada qəbulunu və ümumi olaraq məhkəmələrin fəaliyyətində texnologiyaların istifadəsini və əlverişli olmasının artırılması kimi vəzifələri yerinə yetirir. İlham Əliyevin prezident olduğu dövrdə Azərbaycanda əhəmiyyətli hüquqi islahatlardan biri məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarə orqanı olan Məhkəmə-

Hüquq Şurasının açılması idi. 28 dekabr 2004-cü ildə “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Qanun qəbul və 2005-ci ilin fevralından Məhkəmə-Hüquq Şurası öz fəaliyyətini gerçəkləşdirdi. Məhkəmə-Hüquq Şurasının yaradılması ilə hakimlərin fəaliyyətinə qıraqdan müdaxilə olduğu zaman, hakimlərin həmin müdaxilə ilə bağlı Məhkəmə-Hüquq Şurasına müraciət imkanı da yarandı. Həmin Qanunla, həmçinin, vakant hakim vəzifələrinə hakim olmayan namizədlərin seçkisini gerçəkləşdirmək məqsədi ilə müstəqil fəaliyyətli qurum olan Hakimlərin Seçki Komitəsi yaradıldı. Beləliklə Azərbaycanda hakimlərin öncül beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan tam qanunauyğun seçki imkanları hazırlanmış oldu. Hakimlərin seçki imkanlarından başqa, onların hüquqlarının mühafizəsi və məhkəmə hakimiyyətinin sərbəstliyinin qüvvətləndirilməsi məqsədilə 2004-cü ildə hakimlərin ictimai birlikdəliklər yaratmaq və birləşmək hüququ Qanunla tanınmış oldu. Həyata keçirilən məhkəmə islahatları bu bölmədə qiymətləndirmələr aparən beynəlxalq qurumlar və Avropa təsisatları tərəfindən yüksək qiymətləndirildi. Respublikamızda sosial-iqtisadi inkişaf bazar iqtisadiyyatına əsaslanır. Lakin dövlət sosial bərabərsizliyi qeydə almayan, insanların bir qisminin daha çoxmülkə sahib olduğu, digər hissəsinin isə imkansızlığı iqtisadi mühiti qəbul etmir. Əlbəttə, dövlətin azad iqtisadi şəraitdə iqtisadiyyatın əsas bölmələri öz əlində tutmağı mümkün deyil və əlavə olaraq, hüquq sistemi də buna imkan yaratmır. Amma dövlət iqtisadi siyasətində sosial durumu qeydə alır və bunu normalar ilə edə bilir. İqtisadi fəaliyyət subyektlərinin mənafeyi ilə xalqın sosial vəziyyəti bir-biri ilə əkslik təşkil etməsə də, aradalarındakı bərabərliyi tam qorunmaq çox da asan deyil. Prezident İlham Əliyevin sayəsində 2009-cu ildə həyata keçirilən referendumla Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına lazımi həyat səviyyəsinin yaradılması kontitusiyamızda dövlətin ali məqsədləri sırasına daxil edildi. Keçirilən referendumla həmçinin Respublikanın Ali Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş qərarların toplusunun nəşri vacibiyətliliyi ön məsələyə gətirildi, körpə və yeniyetmələrin hüquqlarının qorunması və təbiətin qorunması kimi işlərinə nəzarətini dahada gücləndirdi, Respublikamızın seçki hüququ olan 40 min vətəndaşına qanunvericilik təşəbbüsü hüququ verildi, habelə insan hüquq azadlıqlarının, ədalət mühakiməsinin azadlığı və şəffaflığının

artırılması üçün başqa bir çox dəyişikliklər edildi.26 sentyabr 2016-cı ildə həyata keçirilmiş başqa bir referendumla da Konstitusiyamıza insan hüquq və azadlıqları, xüsusilə seçki və ədalətli mühakimə hüquqlarının geniş mövqedə durması, sosial, iqtisadi təhlükəsizliyin qüvvətləndirilməsi ilə bağlı əlavə və dəyişikliklər edildi. Beləliklə, İlham Əliyev tərəfindən təşəbbüs edilən iki referendumu da Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları yaxşı qarşıladı və nəticədə, insan hüquq və azadlıqlarına daha ali səviyyəyə çatdırılan , təmiz cəmiyyət və dövlət qurumunun ən öndə gedən beynəlxalq səviyyədə yaradılmasını daha da asanlaşdıran Konstitusiya və hüquq standartları formalaşdırılmış oldu.Hüquq sistemi islahatlara daim açıq olmalıdır, yeni yaranan məsələlərin nizama salınmasında gecikməməlidir. Prezidentin son illərdə gerçəkləşdirdiyi iqtisadi proqramları da paralel hüquqi islahatlarla bərabər izlənilmiş və bu islahatların da uğurunu qeyd etmişdir.2015-ci ildə İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə “Sahibkarlıqda aparılan yoxlamaların dayandırılması haqqında” Qanun qəbul edildi və həmin Qanuna 2017-ci ildə olunmuş dəyişikliklə sahibkarlıqda aparılan yoxlama işləri 2021-ci il yanvarın 1-ə kimi dayandırıldı. Qanunların qəbul edilməsi biznes şəraitinin səmərəliliyinin çoxaldılması haqqında hüquqi-inzibati islahatların davamı idi.Respublikanın iqtisadi inkişafı sabit və dayanıqlı vəziyyətə gətirmək üçün həyata keçirilən vergi, biznes və digər hüquqi sferada islahatlarla bərabər olaraq cinayətin normativ qanunlarında diqqət çərçivəsində qalmış və zamanın tələblərinə ayaqlaşmışdır. Ölkəmizin cinayət qanunvericiliyi makro iqtisadi fəaliyyət sferasında inkişafın tempi ilə bağlı tez-tez irəli sürülmüşdür. Keçən il respublika prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə cinayət qanunvericiliyində iqtisadi fəaliyyət sektoru ilə bağlı tam hərtərəfli lazımı dəyişiklik olunmuşdur. Yekun olaraq, İlham Əliyev 10 fevral 2017-ci il tarixində cəza siyasətinin humanis və yumuşaldılması ilə əlaqədar Sərəncamında iqtisadi fəaliyyət sferasında cinayət yönümlü hadisələrin azalması məsələsini xüsusi vurğulamışdır və bunun ardı olaraq 20 oktyabr 2017-ci ildə Milli Məclisə Respublika Prezident İlham Əliyev tərəfindən irəli sürülən qanunvericilik təşəbbüsü qaydası çərçivəsində təqdim edilən qanun layihəsi ilə Cinayət Məcəlləsinə iqtisadiyyat sferasında bir çox cinayətlərin azaldılmasında, bir çox

cinayətlərə səbəbi ilə aşkar edilən cəzaların hümanist yanaşılması, zərərçəkmiş tərəflə razılaşmaq və dəymiş ziyanın qarşılınması şərti ilə cəlb edilmiş cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi kimi nəzərdə tutulmuş bir çox normativ hüquqi aktlara dəyişiklik edilmişdir. Respublikada İlham Əliyevin prezidentliyi vaxtlarında yeniformalaşmış hakim korpusunun da daxil olmaqla, məhkəmə, prokurorluq strukturları, ölkəmizin hüquqi-inzibati yönündə fəaliyyət prinsiplərini reallaşdıran demək olar ki, hər bir struktur qurumun işə qəbulunda tam şəffaflıq təmin olundu. Respublikada keçirilmiş Hüquqi islahatlarla yanaşı korrupsiya hallarının qabağının alınması və açıq hökumət və açıq büdcə prinsiplərinin tətbiqi sahələrini də tam etraflı bəhs edilmişdir. Respublikamızda 2004-cü ildə Korrupsiyaya qarşı mübarizə yönündə Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi, bütün strukturları qanunların təşəbbüs edilməsi ilə bu yöndə dözümlü siyasi hədəf ortaya qoyulmuş və həmin düşünülmüş yöndə stabilliyin saxlanması üçün lazımı proqramlar toplusu və milli fəaliyyət üzrə planlar toplusu qəbulu üçün razılaşdırılmışdır. Respublikada İnzibati-iqtisad məhkəmələrinin formalaşdırılması, Hadisədən sonra qəbul olunmuş məhkəmə qərarlarının elektron formada açıqlanması, meydana çıxacaq hər hansı bir korrupsiyaya hallarının qarşı peşakar strukturlarının yaradılması iqtisadi fəaliyyət iştirakçıları üçün iqtisadi mühində qərar verə biləcək hər bir addımın yekunlarını tez bir zamanda tədbir görməyi asan variantda gətir, dayanıqlı, qabaqcıdan planlaşdırıla bilən sahibkarlıq mühitinin eydana gəlməsini şərait yaratmışdır. İqtisadi hüquq quruluşunun inkişaf etdirilməsi yüksək iqtisadi inkişafı amilləndirən və onun tərkib hissəsidir. Bununla yanaşı, hüquqi qanun çərçivəsi tam təmin olunmadan iqtisadi inkişaf tempi davamlı və dayanıqlı ola bilməz. Bu müntəzib asılılığı hər bir başa düşən və idarə etmə prinsiplərini buna uyğun formada konstrukturasını təşkil edən ölkələrin inkişaf dərəcəsi başqalarından müsbət yönündə bir xeyli fərqlənir. Ölkədə aparılan hüquqi islahatlarla əlaqədar 15 ildə Respublika Prezident İlham Əliyevin mövcud uğurları, həyata keçirilən hər bir yanaşma formasının dahada obyektiv və optimal olmasını bir daha şahidi olarıq və gələcək zamanlarda bu sferanın dahada irəliləməsi, ölkə iqtisadiyyatının daha da güclənməsini və əhalinin rifah halının artmasını təmin edəcəkdir. İqtisadiyyatın

dayanıqlılığı , sahibkarlığın və qeyri-neft sektorunun inkişafı Azərbaycan Respublikasında reallaşdırılan iqtisadi siyasət toplusunun ən vacib istiqamətlərindədir. Həyata keçirilmiş iqtisadi islahatların yekunu olaraq son illər ərzində bu sferada çox böyük addımlar atılmışdır, qeyri-neft sektorunun ÜDM də xüsusi çəkisi bir xeyli artması, ixrac imkanları çox yüksək səviyyədə olan rəqabətqabiliyyətliliyə malik olan malların istehsalı dahada çoxaldılmışdır. Ölkəmizdə fəaliyyətdə olan mikro və makro sahibkarların ətraf dairələrinin və istehsal imkanlarının artırılması onlara dövlət tərəfindən olan dəstəyin və dövlət təşviqinin prinsiplərinin dahada genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi, Made in Azərbaycan mallarının beynəlxalq dərəcədə təbliğ olunması yeni fürsət, şansların yaradılmasını və tətbiqini vacib edir. Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, sahibkarlıq sferasında son dövrlərdə əldə olunmuş sürətli inkişaf tempini təmin etmək, ölkədə istehsal olan malların təzə bazarlara təqdim edilməsi imkanlarını çoxaltmaq, dünya bazara təqdim edilməsi gedişatını dahada sürətləndirmək və bu sferada dahada uyğun şəraiti daha da genişləndirmək səbəbi ilə qərar qəbul olunmuşdur (Vüsal Hüseynov Millət vəkili, azvision.az 2018).

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi:

1.1. Respublika ərazisində istehsal olunmuş mallar və həmin malların istehsalçıları barədə informasiyaları özündə əks etdirən, ən azı üç dildə (Azərbaycan, ingilis və rus dillərində) fəaliyyət göstərən İnternet portalının üç ay müddətində yaradılmasını təmin etsin;

1.2. həmin portalda istehsal fəaliyyəti üzrə (hər bir mal növü, onun istehsalçısı, hüquqi ünvanı, əlaqə vasitələri, habelə istehsalçı qrupları, istehsal imkanları, tərəfdaşlar və s.) istifadəsi sadə olan axtarış sistemi yaratsın;

1.3. informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə etməklə istehsalçılarla informasiya mübadiləsinin elektron şəkildə və daha operativ qaydada təşkil olunması, habelə istehsalçılar tərəfindən məlumatların portala daxil edilməsi və yenilənməsi məqsədi ilə portalda “elektron kabinet” bölməsi yaratsın;

1.4. malların istehsalçıları tərəfindən məlumatların portalda yerləşdirilməsi üçün mütəmadi olaraq təbliğat-təşviqat tədbirləri həyata keçirsin;

2.2. Ölkənin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsinin makroiqtisadi təhlili

1992-ci ildə BMT nin yeni əhai üzrə olan təbəqələrin rifahının dahada yaxşılaşdırılması ön məsələyə gətirilmişdir. Bu vəziyyəti əldə etməkdən ötrü ilk başda ölkə iqtisadiyyatın səmərəliliy göstəricilərinin dahada qaldırılması və təbiət resurslarının qorunmasını təşkili olunmalıdır. Bu dövrdə təbiətilə bağlı mövcud durumu hər bir dövləti ekologiya üzr problemləri dünyəvi gündəm məsələsinə meydana gətirməyi məcbur etmişdir. Hal-hazırda təbiətin mühafizəsi problemləri aparıcı dünya təşkilatların proqram planlarında öz əksini tapmışdır. Respublikamızda son dövrdə əhalinin sosial və ölkənin iqtisadi inkişaf sferalarında lazımı qədər uğurlar əldə etmişdir ki, bu da Ölkə və beynəlxalq hüquqi normativ qanunlarında öz əksini tapmışdır. Sosial və iqtisadi sferalardakı uğurların çoxalmasında sabit olması Respublikamız tərəfindən vacib göstərici qismində qəbul olunmuşdur. Respublikanın ekoloji hədəf nöqtələri, təbiətin qorunması bölməsindəki fəaliyyətin sxem qrafiklərinin dahada möhkəmləndirilməsi yolu ilə milli, beynəlxalq və regional səviyyələrdə təbii resurslarının qorunması, elmə dayanan inkişaf prinsiplərinin tətbiq edilməsi, gələcək nəsillərin maraq dairələrinin təmin edən respublikanın iqtisadi və insan resurslarının istifadəsində sabitliyin qorunub saxlanmasına yönəlmişdir(Strateji Yol Xəritəsi,Sosial yönümlü siyasət 256).Bu prinsiplrin istehsal və istehlakın təbiət resurslarla təmin olunması, zibillərin təbiət tərəfindən deformasiya olaraq zərərsiz hala gətirilməsi və Həyat üçün dahada səmərəliliyin təmin edilməsi bura daxildir. Bildiyimiz kimi, təbiət resursları olmadan hər hansı bir məhsul və xidmətlərin bazara verilməsi mümkün olmadığı nəticə etibarilə təbiət resuslarının əksilməsinə və meydana çıxan zibillərin yaranmasına gətirir. Amma son zamanadək ilk baxışdan anlaşılacaq məlum səbəblər üzündən beynəlxalq aləmdə makro hesablarda təbiətin qorunması hesabına lazımı qədər əhəmiyyət verilmirdi. Birinci növbədə – hesab edilirdi ki, sahibkarların və insanların fəaliyyəti təbiətə yerli təsir göstərir və təbiət yenidən bərpa olunma

xüsusiyyətlərinə sahibdir. İkinci növbədə - Təbiətin ölkə iqtisadiyyatına inkişafına və xalqın rifahına təsir dərəcəsi olduqca qarışıq formaya malik metodoloji məsələnin həlli yolunu və əldə edilməsi daha böyük əməyə sərf olan böyük informasiya massivinin olmasını tələb edən çox çətin roblemdir. Bütün sadalanan məsələlərdə birinci növbədə Respublikamızın dayanıqlı inkişafa sahib olunmasıdır. Beynəlxalq iqtisadiyyatda ayanıqlı inkişafı xarakterizə edən göstəricilər Avropa İttifaqının Statistika Bürosu tərəfindən bu yöndə toplanmış informasiyaların tərcümə edilməsi yolu ilə hazırlanmışdır.

Göstəricilər hər biri aşağıdakılardan ibarət 10 mövzu üzrə qruplaşdırılmışdır:

- Sosial-iqtisadi inkişaf
- Dayanıqlı istehlak və istehsal
- Sosial tendensiyalar
- Demografik dəyişikliklər
- Səhiyyə
- İqlim dəyişikliyi və enerji
- Nəqliyyatın dayanıqlı inkişafı
- Təbii resurslar
- Qlobal tərəfdaşlıq
- Səmərəli idarəetmə.

Sosial-iqtisadi inkişaf hər bir insana düşən regional ümumi daxili məhsulun (ÜDM) bölüşdürülməsi hər adama düşən regional ümumi daxili məhsulun və ölkə üzrə hər nəfərə ümumi daxili məhsul arasındakı mütləq fərqi orta çəkili cəmi ilə hesablanır. Bu, hər nəfərə düşən ümumi daxili məhsul göstəricisi MHS-2008-ə uyğun ölçülür. Hesablamalarda çəkilər qismində regiondakı insanların, ölkə əhalisinin sayına nisbəti ilə hesablanır. Xalis milli gəlir Ümumi milli gəlir – “qalan dünya” ilə iqtisadi əlaqələr sayəsində yaranan (verilən və alınan) ilkin gəlirlərin saldosu diqqətdə saxlamaqla, rezident vahidlər tərəfindən əldə edilən ilkin gəlirlərin toplusudur. Ümumi milli gəlir ümumi daxili məhsulla, başqa ölkələrə verilən (-) və başqa ölkələrdən alınmış (+) ilkin gəlirlərin saldosunun cəminə bərabərdir. Tam milli gəlir iqtisadiyyatın bütün sektorlarının ilkin gəlirlərin tam saldosunun ümumi

cəmidir. Xalis milli gəlir ümumi milli gəlirdən əsas kapitalın istehlakını çıxmaqla ölçülür. İnnovasiyalar, rəqabətə davamlılıq və ekoloji səmərəlilik Tədqiqat və işləmələrə çəkilən ümumi xərclər Tədqiqat və işləmələr bilik ehtiyatlarının çoxaldılması və bu ehtiyatlardan yeni məhsulların əmələ gəlməsi, var olan məhsulların keyfiyyətinin artırılması, habelə daha əlverişli istehsal produrlarının kəşf edilməsi üçün istifadə olunması məqsədilə sistemli formada aparılan yaradıcı fəaliyyətdir. Dayanıqlı istehlak və istehsal Daxili material istehlakı iqtisadiyyatda istifadə olunan məhsulların ölkə daxili istehsalının ölçüsünə onların idxalı da əlavə olunmaqla və ixrac olunmuş materiallar çıxılmaqla hesablanır. Bunların ölçü vahidi metrik tondur. Bunlar təbii ehtiyatların hasilatı, emalı, malların istehsalı və tullantıların yox edilməsi nəticəsində ətraf mühitin tənəzzülünün və iqtisadiyyatın çoxalmasının təbii ehtiyatlardan asılı olmağın aşağı düşməsi bölməsində siyasətin gerçəkləşməsi üçün istifadə olunur. İstifadə edilən vasitələrin ölkəmizin daxili istehsalı 3 öncül qrup üzrə təsnif olunur: - minerallar vasitələri (metal filizləri, digər sənaye mineralları, tikinti materialları); - biokütlə (kənd təsərrüfatı statistikasına görə biçənəklər, otlaqlar, meşə, balıqçılıq); - yanacaqlar: daş kömür. Sosial tendensiyalar İƏİT-in bərabərlik şkalasından istifadəsi ilə qazanılan ölkə üzrə qazanclar medianının 100də 60-dan sosial yerdəyişmələri çıxmaqla ev təsərrüfatlarının tipi üzrə az təminatlılıq riski səhiyyə və tibbi qeyri-bərabərlik 65 və daha yuxarı yaşlı insanların hər birinin orta hesabla yaşayacağı illərin sayını göstərir. Burada həyatı boyu ölümün səviyyəsinin bütün yaş qrupu üzrə göstəricinin hesaba alındığı ildəki səviyyədə dəyişməyə cəyi şərti qəbul olunur. Gözlənilən ömür uzunluğu həyat cədvəllərinin hesablanması nəticəsində əldə olunur. Nəqliyyatın davamlı inkişafı göstəricisi hər bir nəqliyyat vasitələrində ümumi yük dövriyyəsinin Ümumi Daxili Məhsula bölünməsi ilə qiymətləndirilir. Təbii resurslar bu göstərici konkret yerləşmə ilə bağlı quş növlərinin seçim fərqliliyinin ümumi göstərcisidir. Az rast gəlinən növlər istisnadır. Bunları 2 qrupa bölmək olar: kənd təsərrüfat quşlarının 33 növü və çöl quşlarının 123 növü (stat.gov.az. Respublika üzrə kənt təsərrüfat hesabatı).

2.3. Qlobal maliyyə və iqtisadi konyukturun tətbiqi imkanlarının təhlili

Qlobal iqtisadi durğunluq və zəif artımın göründüyü bir çox yerlərdən biri də beynəlxalq ticarətdir. Beynəlxalq ticarətdə 1995-2005-ci illərdə dünya qazancından 2 dəfə çox, yəni ortalama 6%-lik artım müşahidə edilsə də hazırda bu meyil olduqca azalmışdır. Xüsusilə aparıcı iqtisadiyyatlara sahib ölkələrdə yüksələn proteksionist meyillərin nəzdində, yeni liberal iqtisadçılar belə güman edirlər ki, belə şəraitin davamlı olması qloballaşma prosesinin yavaşmasına, həmçinin qlobal iqtisadi irəliləyişin həssaslığının daha da artımının səbəbi olacaqdır. Amma güman edirik ki, qlobal ticarətdəki indiki zəifləmənin ən öncül səbəbləri siyahısında proteksionizmdən daha çox digər köklü səbəblər durur. Çinin son dövrlərdə yeni iqtisadi inkişaf modeli üzərində işləmə prinsipinin qurulması və bu dairənin daxilində ixrac üstünlüyü olan investisiya siyasətinə daxili tələb, istehsal və məhsuldarlığa dayanan iqtisadi formaya keçidi, beynəlxalq ticarətdəki bu mənfi hadisəni şərtləndirən əsaslardır. Birinci növbədə qeyd etmək lazımdır ki, Çində ixrac bölməsində idxal əvəzləyici siyasət aparılmasına daha çox önəm verməsi, ixrac yönündə istiqamətlənmiş bazar əmtəələrinin istehsalında lokal vastitələrdən istifadəsinin çoxaldılmasında şahid ola bilərik. Vurğulamaq lazımdır ki, 1990-cı illərdə ixrac olunan əmtəələrin tərkib hissəsi olaraq idxal komponentlərin payı 60% idisə, son dövrlərdə bu prioritet 35%-ə qədər düşürülmüşdür. Bu mövzuda iki hissəyə xüsusilə diqqəti mərkəzində olur. Yəni, cari hesab tarazlığı həm inkişafda olan ölkələr və inkişaf etmiş ölkələr arasında, həmçinin ikinci sektora daxil olan ölkələr arasında mövcuddur. 2000-ci illərdən başlayan və qlobal iqtisadi inkişaf harmoniyası sürətlə çoxalmaya başlayan bazar əmtəə qiymətləri böhranın ilk başlanğıcında ciddi şəkildə azalma olmuşdur, 2011-ci ildə təkrarən artma halları olmuşdur. Bu əmtəələrin baha qiymətləri həmin əmtəələrin ixracatçısı yerində iştirak edən inkişafda olan ölkələrdə iqtisadi inkişafın əsas iştirakçısı kimi identifikasiya oluna bilər. Əmtəə və bazar üzrə olan resursların qiymətlərin artım həmin ölkələrdə büdcə gəlirlərinin yüksək dərəcədə çoxalmasına, qısa mərhələli mərhələdə ölkə iqtisadiyyatının sabitliliyinin təmin olunması, həmçinin reallaşdırılan layihələrin dünyadakı maliyyə bazarlarında cəlb edilmiş maliyyə

resurslar hesabına maliyyələşdirməsinə geniş fürsətlər şansı vermişdir. Ancaq bazara təqdim edilən əmtəə və neft resurslarının qiymətlərindəki azalmalar çox qısa vaxtda həmin dövlətləri ciddi şəkildə iqtisadi təhdidlərlə qarşı qarşıya qoymuş, böyük məbləğlərdə xarici borc hallarının rast gəlinməsinə, milli valyutaların məzənnə dərəcələri ciddi şəkildə aşağı düşməsi böyük ölçülü kapital qaçışlarına şərait yaratmışdır. Qiymətləndirmələr göstərir ki, aparıcı iqtisadiyyatlarda bu vaxt ərzində müşahidə edilməkdə olan artım templəri də yetəri qədər qeyri-simmetrik əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Qlobal iqtisadi inkişaf tempi fərqli ölkələrdəki makro səviyyəli problemlərə qarşı çox həssaslıq göstərir ki, bu da inkişafda olan ölkələr üçün ciddi və təxirolunmaz struktur islahatları gerçəkləşdirilməsi artıq çox vacib mövzuya çevrilməyə başlayır.

2016-cı ilin ilk aylarına qədər müşahidə olunan neftdəki qiymətin 60-70% azalma neft istehsal edənlərin illik gəlirindən 3 trln. dolların neft istehlak edənlərə verilməsi ilə nəticələnmişdir. Ancaq bu hal tədiyyə balansını çatışmayan tərəflərini yox edilməsi üçün daimi olmayan xüsusiyyətlərə malikdir. Qloballaşmanın cari versiyasında ölkə iqtisadiyyatlarda cari hesab və xarici aktivlər balansında sıfır səviyyəsində tarazlığın bərpa edilməsi reallaşdırmaq mümkün olmadığı görünür. Ölkənin istehlak və investisiya meyillərinin yaranmasına fərqli “fundamental” amillər təsir edir ki, bunlarda: Fərqli dövlətlərdə insanların yaş qrupu və daxili istehlakın ÜDM-dəki çəkisi; Yığılma-investisiya nisbətində təsir edən ətraf mühit və digər amillər; Kapital axınlarının yönünə təsir etməsi mümkün olan institusional inkişaf səviyyəsi, ehtiyatda olan valyuta mövqeləri və digər “fərdi” keyfiyyətlər; Əmtəə qiymətlərindəki dəyişkənlik və dünya iqtisadi mühitdən asılı olaraq meydana çıxan tsiklik faktorlar və s. aid edilir. Yaranmış amillərin təsirində meydana çıxan dünya həcmində olan cari hesab tarazlıqlarının varlığı fərqli dövlətlərdə effektiv məzənnələrin üstünə təzyiqlər yönəltməklə, ölkə səviyyədə tarazlığın yaradılmasını çətinləşdirir. BVF 2016-cı ilə görə formalaşdırdığı Xarici Bölmələr üzrə Hesabatında dünyanın maliyyə böhranından sonrakı dövrdə yığılmış cari hesab qeyri tarazlığının müsbət yöndə proqnozlaşdırılır. Çin Respublikasının xarici ehtiyat maraqları normallaşması yönündə yumşaq tarazlaşma siyasəti davam etsə,

ABŞ və Britaniya ölkələri nəzdində debitor, Yaponiya, Almaniya kimi dövlətlərin nəzdində isə kreditor maraqlarının daha da potensiallaşdıracağı əsas meyillər kimi diqqəti özünə çəlb edir. Bu tərəfdən Avropa ərazisinə daxil olan bir çox ölkələrin iqtisadiyyatlarında qısa və orta müddət cərcivəsindəki dövrdə cari hesab defisiti ölkə iqtisadiyyatının tarazlığa mənfi təsir istiqamətinin davamı olacağı gözləniləndir. Amma qeyd etməliyik ki, aşağı faiz dərəcələrinin mövcudluğu mühitində kapital axınları və bütün hesablar üzrə olan profisiti dünya səviyyəsində iqtisadiyyata mənfi təsir edə bilər. Monetar dalğanın artımın davam etməsi durğunluğun aradan qalxmaması ilə bərabər, Yüksək səviyyədə infilyasiya zamanında müşahidə edilən qonşul ölkələrə ziyan vermə tezisinin təkrarlanması baş vermişdir (World Bank. www.worldbank.org. Oil Prices).

İnkişaf etmiş iqtisadiyyatlardakı qeyri-tarazlıq bütün hesab balanslarının mövcudluğu mühitində, dünya inkişaf harmoniyası tezliyinin təmin olunması öz zəif tərəflərini Həmişə saxlamaqdadır. Dünya səviyyəli belə qeyri-dəqiqliyin varlığı müxtəlif dünya ölkələrində siyasətçilərin makro səviyyədə iqtisadi tarazlığın təmin edilməsində maneə fərsətlərini azaltmaqdadır. Bu səbəbdən makro səviyyədə ölkənin iqtisadi siyasətlərinin tələb yönəldici olmaq əvəzinə, “tələb dəstəkləyici” prinsiplərlə başa çatdırılması çox vacibdir.

Xüsusi ilə Avropa dövlətlərinin və qeyri-ənənəvi pul siyasətləri prinsiplərinə əsaslanan artımı təmin edən dövlətlərin əli ilə ekspansiv maliyyə siyasət daxilində istifadə edilməsinin artımı ən əsas faktor kimi qeyd olunur. Motivasiyon fiskal siyasətin icra edilməsi həm də bölmələr üzrə islahatlaşma prosesi ilə bərabər dərəcədə olmalıdır ki, bu vəziyyət digər bölmələr üzrə olan qeyri-bərabərliyinin azaldılması yönündə təsir istiqamətləri artırma bilər. Ölkə iqtisadiyyatının tarazlığın təmin edilməsi kimi problemi bir tək İOÖ üçün deyil, həm də aparıcı mövqeydə olan ölkə iqtisadiyyatları üçün də əsas mövqeyini qoruyub saxlamaqdadır. Misal olaraq, Çin Respublikasında 2015-ci ildə ölkənin iqtisadi artım dərəcəsi proqnoz verilmiş prioritetlərdən səviyyə olaraq çox aşağıda olması və 2016-17-ci illərdə çoxalma faktorlarının əvvəlki illərə şamil edilən 2 rəqəmli səviyyədən yuxarı olacağı barəsində fikirləşilən formalar qlobal şəkildə bir çox etirazları bu problem ilə bərabər gətirir.

Qiymətləndirmələr göstərir ki, aparıcı iqtisadiyyatlarda bu vaxt ərzində müşahidə edilməkdə olan artım templəri də yetəri qədər qeyri-simmetrik əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Qlobal iqtisadi inkişaf tempi fərqli ölkələrdəki makro səviyyəli problemlərə qarşı çox həssaslıq göstərir ki, bu da inkişafda olan ölkələr üçün ciddi və təxirəolunmaz struktur islahatları gerçəkləşdirilməsi artıq çox vacib mövzuya çevrilməyə başlayır.

III Fəsil MÖVCUD ŞƏRAİTDƏ İQTİSADI İSLAHATLARIN GENİŞLƏNDİRİLMƏSİ

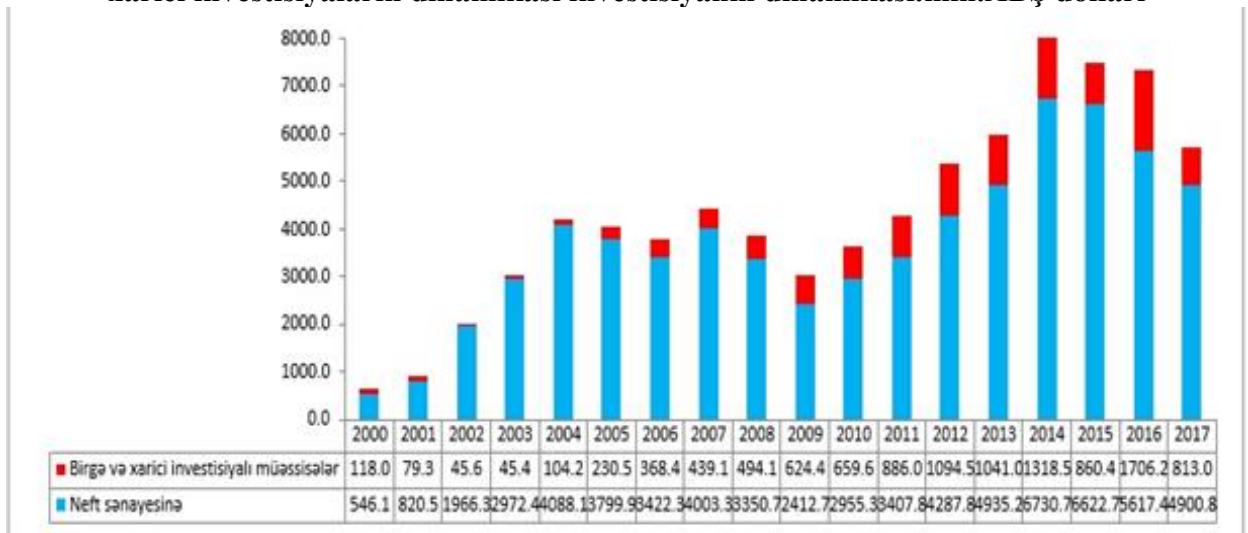
3.1. Xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatınaq cəlb edilməsinin təşviqi

Xarici investisiyaların ölkəmizin iqtisadiyyatına cəlb olunması dövlətin qərara aldığı e iqtisadi inkişaf strategiyasının ən vacib tərkib mərhələsidir. Axır zamanlarda ölkədəki siyasi durğunluq və ölkə iqtisadiyyatının inkişafı bir çox dövlətlərin sahibkarları tərəfindən ölkəmizin iqtisadiyyatına uzunmüddətli yatırım etmək üçün maraq dairələrini daha da çoxaltmışdır. Bu zamana dek ölkədə investisiya yatırınların hüquq və mənafeələrinin qorunub saxlanması, mülklərinin qorunması, sahibkarlara bərabər iş mühitünün təmin olunması, qazanılmış mənfəətdən problemsiz şəkildə istifadə edilməsi ilə bağlı mühüm qanun normaları qəbul edilərək hüquqi forma yaradılmışdır. Ölkəmizdə investisiya yömlü fəaliyyətlər toplusunu tənzimləyən iki qanun var: Respublika Prezidentinin 13 yanvar 1995-ci il tarixli 952 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 yanvar 1992-ci il tarixli 57 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Xarici investisiyaların qorunması haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu”. Bunun ilə bərabər, dövlətimiz bir çox xarici dövlətlərdə iki dəfə vergi tutulması faktorlarının dəyişilməsi, Müəyyən edilmiş yöndə olan investisiyaların təşviqi və Hər tərəfli müadilə olunması barəsində razılığa gəlmişdilər. Sahibkarların yekun qazandığı mənfəətin başqa valyuta növlirinə dəyişməsi, digər ölkələrə yönləndirməsi və bunun kimi problemlər ilə əlaqədar bütün maneyələr aradan qaldırılmışdır, bazar iqtisadiyyatı faktorlarına əsaslanan bir pəncərə valyuta məzənnəsi forması yaradılmışdır. Bu kimi işlərin görülməsi xarici sahibkarların, dünya maliyyə təşkilatlarının və iqtisadi yömlü təşkilatların ölkəmizə marağını daha da çoxaltmışdır. İndiki vaxtda respublikada iqtisadi islahatların davam aparılması, biznes şəraitinin daha da inkişaf etdirilməsi, neft sferası ilə yanaşı, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar bir neçə islahatlar reallaşdırmışdır. Ölkə iqtisadiyyatına investorların cəlb olunması səbəbi ilə dövlətimiz tərəfindən “açıq

qapı” siyasəti dərindən reallaşdırmışdır (<https://prezi.com/criaqrizjzme/azrbaycanin-sosial-iqtisadi-inkisafi>).

Dövlət Statistika Komitəsinin informasiyalarına əsasən 1995-2017-ci illərdə respublika iqtisadiyyatına ümumi olaraq 125.5 mlrd. ABŞ dolları həcmində xarici investisiya daxil olub ki, bunun da 96.1%-i (yaxud 120.6 mlrd. dolları) 2000-2017-ci illər çərçivəsində həyata keçmişdir. 2000-2017-ci illər çərçivəsində isə respublikamıza daxil olmuş xarici investisiyanın 29.2 mlrd. dolları (yaxud 24.2%-i) hökumətimizin və fərqli ölkələrin və təşkilatların beynəlxalq maliyyə-kredit qurumlarından cəlb etdikləri maliyyə kreditləri, 77.8 mlrd. dolları (64.5%-i) birbaşa yönəldilmiş investisiyalar, 217.7 mln. dolları (0.2%-i) neft yönümlü, 13.4 mlrd. dolları (11.1%-i) isə portfel investisiyalara aid olmuşdur. 2015-2017-ci illər ərzində yüksək dərəcədə dalğalanma hadisələri baş verib. Investisiyaların Həcmi keçən illər ilə müqayisədə görürük ki 2015-ci ildə 34.7% azalma qeydə alınıb, 2016-cı ildə 98.3% artma müşahidə olunub (1.7 mlrd. dollar səviyyəsinə çatıb), 2017-ci ildə isə təzədən faiz qalxmışdır .Ölkənin qeyri-neft sektoruna cəlb olunmuş xarici investitsiyanın Həcmi 2008-ci ildə 500.0 mln dollar, 2012-ci ildə isə 1.0 mlrd. Dollara qədər çatmışdır. 2003-2014-cü illər ərzində qeyri-neft bölməsinə cəlb edilmiş xarici investitsiyanın həcmi azalıb.

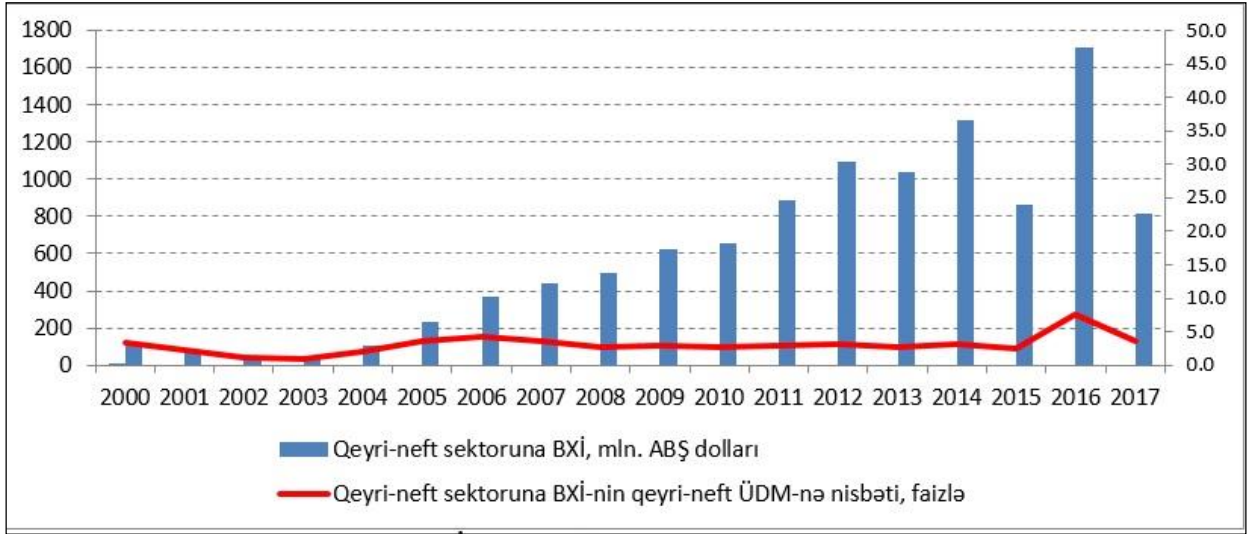
Şəkil 1. Azərbaycan iqtisadiyyatının neft və qeyri-neft sektorlarına yönəldilən birbaşa xarici investisiyaların dinamikası investisiyanın dinamikası.mln.ABŞ dolları

Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

Şəkil 2. Qeyri-neft sektoruna xarici investitsiyanın illər dinamikası (mln. ABŞ dolları)

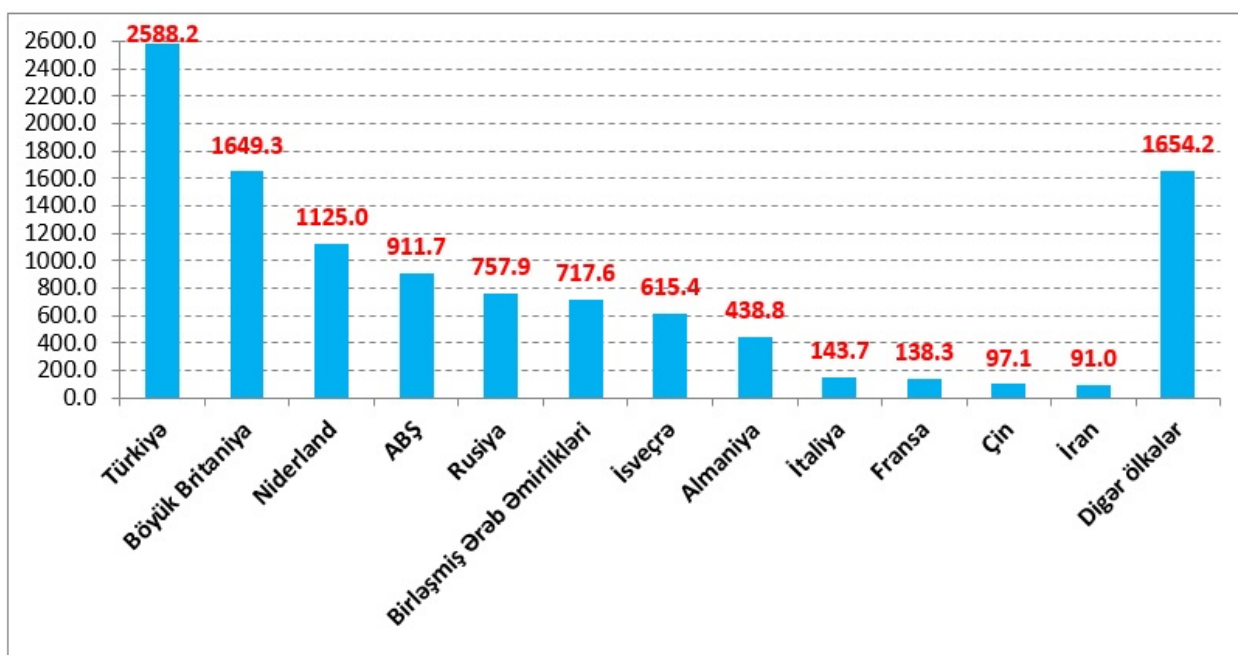
Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

Qeyri-neft sektoruna cəlb edilmiş xarici investitsiyanın qeyri-neftin ÜDM-nə fazi nisbəti daha çox 3%-in aşağısında müşahidə etmək olar. 2016-cı ildə isə prioritetlərin dərəcəsi 7.6% nisbətində çoxalıb. Bu prioritetlərin bu dərəcədə ciddi şəkildə fərqlənməsində həmin vaxtda qeyri-neft ÜDM-nin yüksək səviyyədə azalması böyük rolunu oynayır: 2016-cı ildə qeyri-neft üzrə olan ÜDM-nin həcmi təxminən 22.5 mlrd. dolları miqdarında olub, bu da 2014-cü ildəki miqdardan 42.3 mlrd. Dollar, 2015-ci ildə isə təxminən 33.3 mlrd. 2017-ci ildə xarici investitsiyaların azalması səbəbi ilə həmin prioritetlər 3.5% nisbətində enmişdir. Respublikamızın milli iqtisadiyyat inkişaf istiqamətləri üzrə Strateji Yol Xəritəsində qarşıya qoyulmuş məqsədin “2025-ci ilə qədər qeyri-neft bölməsinə istiqamətlənmiş xarici investitsiyanın qeyri-neft ÜDM-dəki faiz nisbətini 4 faizə qaldırılmasıdır. Bu qərarın müəyyənləşdirilməsi bu baxımdan çətin görünür, səbəbi isə ölkənin valyutanın məzənnəsi göstəricisinin səviyyəsinə yüksək şəkildə təsir istiqamətlərini göstərə bilər. 2016-cı ildə respublikamızda qeyri-neft sferasına ən çox xarici investor kimi İsveçrə ölkəsindən daxil olub: 370.5 mln. dolları həcmində. Həmçinin bu rəqəm, 2000-2017-ci illər çərçivəsində İsveçrədən yönəldilmiş investisiya Ölkəmizin qeyri-neft bölməsinə qoyulmuş ümumi investisiyalarının 60.2%-i təşkil edir. 2016-cı ildə respublikaya daxil olmuş xarici investitsiyalarında

Rusiya. 363.2 mln dolları ilə 2 yerdədir. Bir faktı da qeyd edək ki, 2000-2017-ci illər dövründə Rusiyadan ölkəmizin qeyri-neft sferasına daxil olan xarici investitsiyaların 71.6 faizi 542.2 mln. dolları həcmində son dövrün 2016 və 2017-ci illərə üzərinə düşür.

Şəkil 3.2000-2017 ci illər dövründə Azərbaycanın qeyri-neft sektorunda axan BXİ-nin mənşə ölkələri

Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

Respublikamızda sahibkarlığın sferasında inkişaf tempinin daha sürətləndirilməsi, biznes üçün əlverişli mühitin daha da yaxşılaşdırılması və sahibkarlıq fəaliyyətinə başlama üçün olan gedişatları asanlaşdırılması səbəbi ilə lazımı olan işlərin görülməsi məqsədilə Respublika Prezidenti tərəfindən "Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin "bir pəncərə" prinsipi üzrə strukturun təşkil edilməsi işləri haqqında" 2007-ci il 25 oktyabr tarixli Sərəncam imzalamışdır. Bu Sərəncama əsasən, "bir pəncərə" iş prinsipi üzrə vahid dövlət qeydiyyat orqanı Vergilər Nazirliyi təyin edilmişdir. 2008-ci ilin 1 yanvardən etibarən Respublikada bu prinsiplər toplusunun tətbiq edilməsi başlanmışdır. "Bir pəncərə" prinsiplərinin tətbiq olunanadan sonra respublikada sahibkarlığa başlama prosesləri 15-dən 1-ə və bu proseslər tam bitirilməsinə zaman olaraq 30 gündən 3 günə endirilmişdir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinə başlayanlar vergi struktur orqanları ilə həmçinin banklara sənədlərin təqdim edilməsi üçün formalaşdırılan İnternet Vergi İdarəsi (www.e-taxes.gov.az) vasitəsilə işlərini görə bilirlər. Bunlardan başqa, Göstərdikləri fəaliyyət üzrə vergi məcəlləsinə uyğun qanunvericiliyə şamil edilən suallar və müraciətlər toplusunun qəbul edilməsi, bu sualların tez bir zamanda cavablandırmaq səbəbi ilə 195 sayılı telefon məlumat mərkəzi yaradıldı ki bu da obyektivlik və operativliyi təşkil edir."Bir pəncərə" sisteminin prinsiplərinə əsaslanan biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan sahibkarlar yəni fiziki və Hüquqi şəxslər Nazirliyin internet veb ünvanından qeydiyyatdan keçməlidirlər.

Günü-Gündən çiçəklənən ölkəmizin biznes mühitinin dahada inkişaf etdirilməsi, bu istiqamətdə dövlətimizin diqqətinin çoxaldılması səbəbi ilə bir neçə orqanlar xidmət göstərir.

2006-cı ildə sahibkarlıq sferasının dahada genişləndirilməsi və güclənməsi üçün reallaşdırılan dövlətin tədbirlər toplusunu bir sistem olaraq vahid mərkəzdən idarə etmək, ölkəmizin Xarici investorların diqqət çəkiciliyini daha çox artırılması məqsədilə Azərbaycan İntestisiya Şirkəti yaradılmışdır. Azərbaycan İntestisiya Şirkəti başlıca vəzifəsi olaraq iqtisadiyyatı yerli və xarici investisiyaların maraqlarını artırmaq və münbit şərait yaratmaq, bu yöndə olan hazırda maneyələrin aradan qaldırılmasına çalışılır. Azərbaycan İntestisiya Şirkəti investisiya sfresində məqsədi respublikamızın iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunda sərmayə qoyan investorların və digər hüquqi şirkətlərin nizamnamə kapitalındakı iştirak payının faiz nisbətini, həmçinin səhmlərini almaqla investisiya qoyuluşunu reallaşdırır. Ölkəmizdə istehsal olunmuş və bazara təqdim edilən malların inkişaf etdirilməsi ilə ölkəmizin ixrac səviyyəsinin yüksəldilməsi və maliyyə yatırımlarının cəlb edilməsini motivasiya etmək səbəbi ilə 2003-cü ildə Azərbaycan İxracın və İntestisiyaların Təşviqi Fondu xidmətə verilmişdir. Azərbaycan İxracın və İntestisiyaların Təşviqi Fondu xarici investorlarla, ölkəmizin sahibkarları ilkə hökumət arasında əlaqə yaratmaq funksiyası həyata keçirməklə dövlət-özəl sektor müzakirələri ilə önəmli tədbirlər planı həyata keçirir. Azərbaycan İxracın və İntestisiyaların Təşviqi Fondu xarici səhmdarlarla öz investisiya layihələrini

reallaşdırmaq səbəbi ilə istiqamətlərinin təyin edilməsində, yaranmış çətinliklərin həll yollarının axtarmaqla və həmin xarici investorların Respublikmıza iqtisadiyyatına can qatmağını asanlaşdırmaqda kömək edir. Yerli Hüquqi və fiziki şəxslərdə Azərbaycan İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondunun məsləhət xidmətləri və xarici bazar tədqiqatlarından informasiyalar əldə edə bilirlər.

Xarici yatırımcıların yəni investorların ölkəmizə üstünlük verməsi üçün pozitiv səbəblər:

1.Xarici investisiyalar üçün əlverişli sahibkarlıq mühitü :

-Respublika regionlarında hər adambaşına düşən yüksək birbaşa xarici investisiya prioriteti.

-Xarici İnvestorlar üçün hüquqi normativ qanunların barəsinə yol göstərilməsi üzrə xidmətlər.

2.Qeyri-neft sferasında geniş fürsətlər:

-2012 ci illərdən sonra bir çox iqtisadi fəaliyyət sferalarında yüksək dərəcədə olan artım sviiyyəsi: sənaye sferasında – 7,5 dəfə, tikinti sferasında – 3,8 dəfə, ticarət sferasında – 3,5 dəfə, nəqliyyat və rabitə sferasında – 2,9 dəfə, sosial xidmətlərin sferası – 2,8 dəfə, kənd təsərrüfatı sektorunda isə – 2,1 dəfə.

-Kənd təsərrüfatı üzrə olan məhsul çeşidlərini bazara təqdim edən sahibkarlara vergidə olan güzəştləri

3.Respublikamızda təbii resusların varlığı: münbit torpaq şəraitinin mövcudluğu:

4.Ölkəmizin Əlverişli strateji mövqeydə yerləşməsi:

-Mərkəzi Asiya və Xəzər dənizi hövzəsinə çıxış.

-Dünya ölkələrində ticarət tədbirlərində iştirak yəni İpək Yolu üzərində yerləşməsi

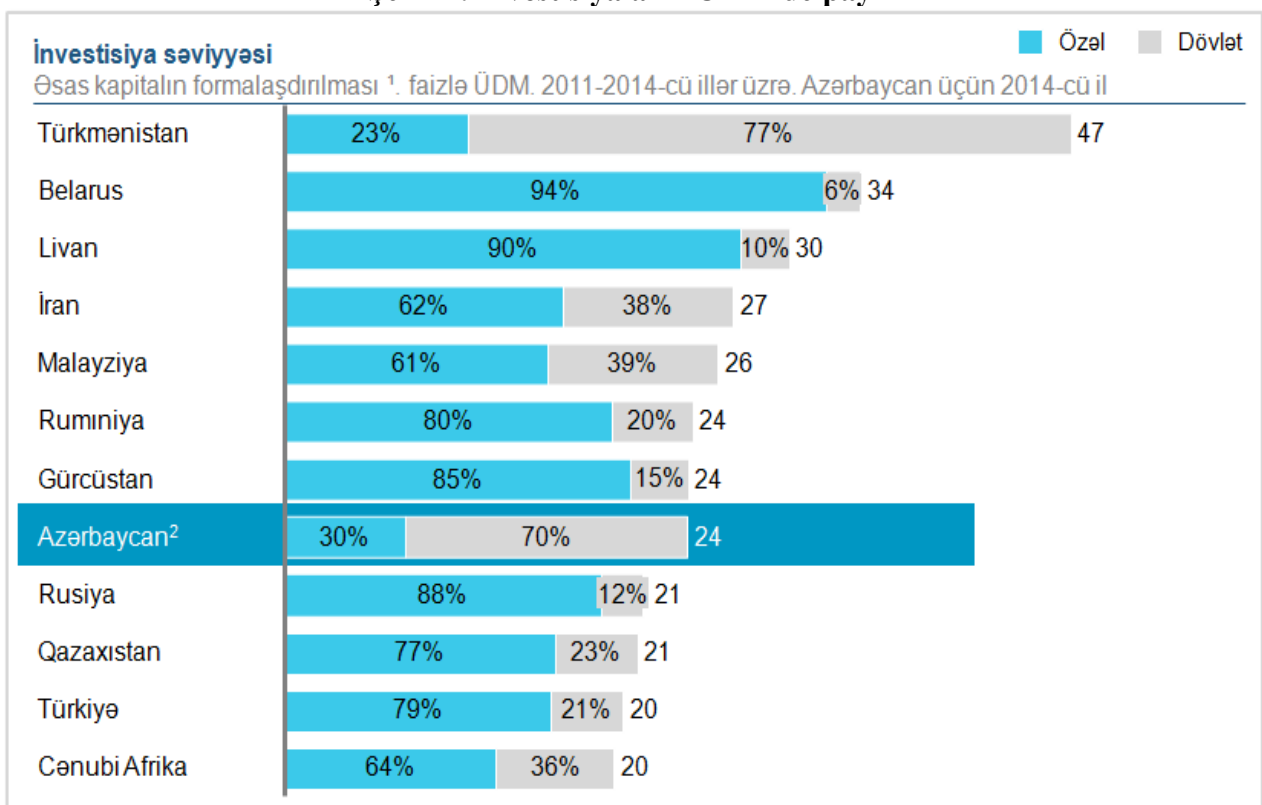
5.İnsan resurslarında olan yerli işçi qüvvəsinin üstünlük təşkil etməsi.

“Doing buisness – 2012” hazırlanan hesabatına əsaslanaraq qeyd etmək olarki, ölkəmizdə yaxşı prioritetləri məhz əmlakın qeydiyyatına alınmasıdır. Yəni, 10 müxtəlif yanaşmalar üzrə 183 dövlətlər arasında hazırlanan formaya əsasən ölkəmizdə daşınmaz əmlakın qeydiyyatına görə ölkələr arasında 9-cu yeri qərarlaşib. Ölkəmizdə əmlakın alış-satış prosesi 4 mərhələdən keçməsi tələb olunur, yekunlaşdırmaq üçün 11 gün müddətində və Alınıb-satılan obyektin ümumi

dəyərini 0,2 faizi xərc tələb edir edilir. Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, regionda ən ideal prioritetlərdən biridir. Müqayisə etmək üçün qeyd etmək olar ki, Ölkəmizin şamil edildiyi Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələrində bazara təqdim edilən əmlakın alqı-satqısı üzrə olan ortalama rəqəm 37, qonşu ölkələrdən Türkiyədə 44, Rusiyada 45, Rumıniyada 70, İranda 163, Ukraynada isə 166 gündür. Sahibkarlıq fəaliyyətinə ilkin başlanğıc dərəcəsinə görə Azərbaycan Respublikası 183 ölkə arasında 18-cidir. Ölkəmizdə sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq üçün 6 mərhələdən keçməsi tələb edilir. Gün sayı 8-dir, sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq üçün lazım olan xərc adam investitsiyanın 2,7 fazını təşkil edir. Fəaliyyətinə başlamaq üçün minimum kapital tələb olunmur. Ölkəmizin fəaliyyətinə başlamaq üçün minimum kapitlən tələb olunmaması Avropa dövlətləri ilə müqayisədə daha üstünlük təşkil edir. Qeyd edək ki həmin bu ölkələrdə sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq üçün 11 gün vaxt keçməlidir. Həmçinin ölkəmizdə sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq üçün üçün keçməli olan mərhələlərin sayı bu ölkələrlə müqayisədə daha azdır. Bunun nəticəsi olaraq aşağıdakı göstəricilər bunun bariz nümunəsidir. Xarici ölkələrdən ölkə iqtisadiyyatına kapital qoyuluşu bu ölkənin iqtisadi mühitinin dərindən öyrənilməsinə zəruri edir. İndiki dövrdə iri firmaların hamısı bu məqsədlə əvvəlcə ölkənin investisiya məsuliyyətini və biznes infrastrukturunun səviyyəsini qiymətləndirir və daha sonra həmin ölkəyə investisiya yatırmağa qərar verir.

Bu səbəbdən bu cür problemlərin təsir edəcək tərəflərini aradan qaldırmaq üçün müəyyən olunan bir çox beynəlxalq təşkilatlarla davamlı olaraq, meydana çıxmış vəziyyətlə bağlı neytral hala gətiriləcək tədbirlər planı hazırlayırlar. İndiki vaxtda Respublikamızda gömrük strukturlarının fəaliyyət prinsiplərini beynəlxalq standartlara gətirib çatdırılması, gedişatlarının daha asanlaşdırılması və korrupsiya kimi halların aradan qaldırılması səbəbi ilə Beynəlxalq Valyuta Fondu, Ümumdünya Gömrük Təşkilatı ilə bərabər proqram-layihələri reallaşdırırlar. Keçirilmiş sistemli islahatların ümumi nəticəsi olaraq, beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, Respublikada əksər malların üzərindən ixrac rüsumları ləğv edilib, idxal olunan mallar üzərinə rüsumları 15%-lik maksimal həddi təyin edilmişdir.

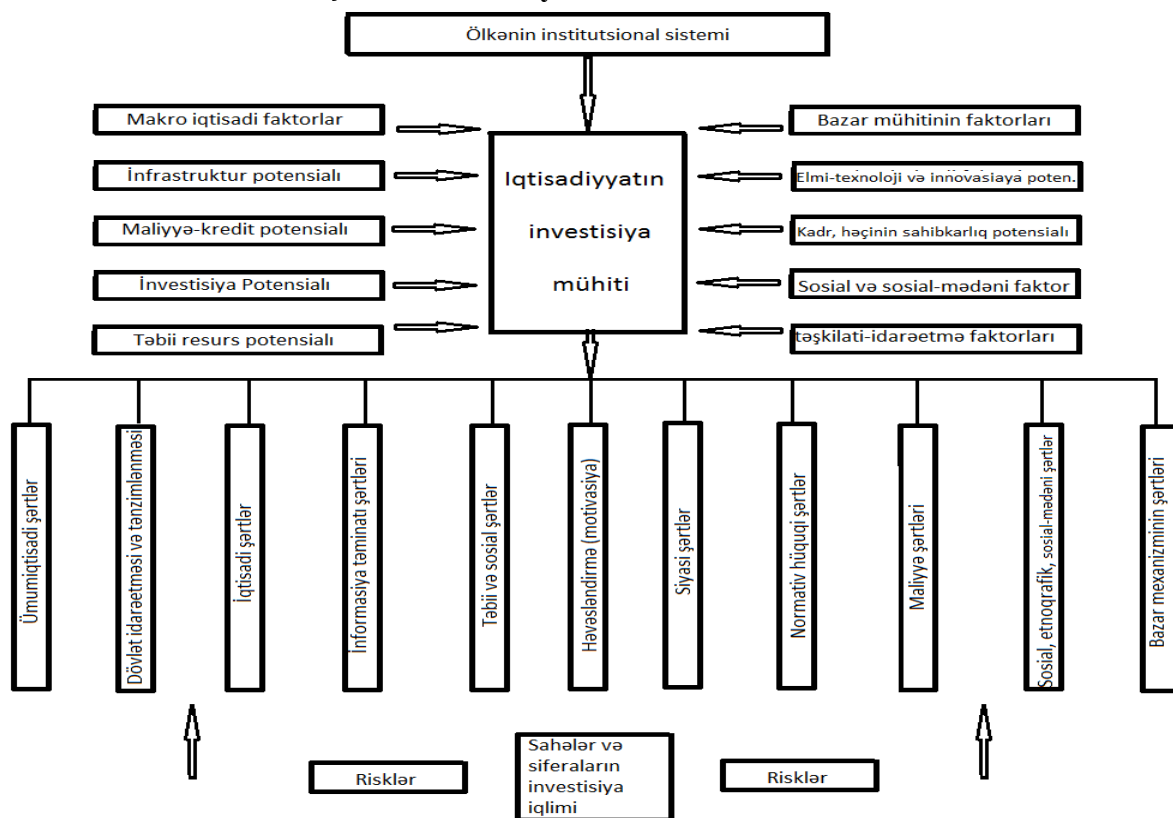
Şəkil 4. İnvestisiyaların ÜDM-də payı

Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi,

Link: <https://www.stat.gov.az>

Şəkil 5. İnvestisiya mühitinin strukturu

Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

Müəyyən təsir istiqamətlərini vurğulamaq lazımdır ki, münbit investisiya şəraitinə aşağıdakı amillər müsbət yönündə təsir göstərir:

1. Ölkəmizin investisiya motivasiya etməsi üçün iqtisadi siyasətinin sabit olması;
2. Yumuşaq vergi qanunvericiliyin olması;
3. Etibarlılığı qazanmış bank sistemi;
4. Rabitə texnologiyası ilə həmçinin informasiyalara təminatlılıq dərəcəsi;
5. Qeyri-qanuni yoxlama keçirilməsi və süni şəkildə müdaxilənin olmaması
6. Əqli mülkiyyətin gülü şəkildə qorunması sistemi;
7. Ümumi təsərrüfat prosedurlarının asanlaşdırılması;
8. Texnoloji innovativ azadlığı

Xarici vətəndaşlar tərəfindən qoyulan İnvestisiya fəaliyyətini reallaşdırmaq istəyən hüquqi və fiziki şəxslər bir çox problemlə üzləşə bilərlər . Ən çoxda geniş fürsət tapmış məhdudiyyətlərdən biri ölkəmizə idxal olan bir neçə mallara qoyulmuş vergi və gömrük rüsumlarıdır.

Ölkədəki bazarda rəqabətlik prinsiplərinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi, inhisarçıların qeyri-qanunu fəaliyyətləri, həmçinin dövlətin təyin etdiyi qiymətlərin müqafiq qaydada təyin olunmuş şəkildə idarə edilməsi səbəbi ilə Azərbaycan Respublikasının prezidentinin qərarına əsasən və Nazirlər Kabinetinin 31 yanvar 2002-cil tarixli qərarı ilə "Azərbaycan Respublikasının Tarif Şurası" yaradılmışdır. Respublikada sahibkarlıq sferasının inkişafını daha genişləndirilməsi, sahibkarlıq mühitinin əlverişliliyinin daha da artırılması və investisiya qoyaraq sahibkarlığa başlama gedişatlarını daha asanlaşdırılması səbəbi ilə lazımı tədbirlər planını həyata keçirilməsi səbəbi ilə Respublika Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən "Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin "bir pəncərə" prinsipi üzrə təşkilinin təmin edilməsi tədbirləri haqqında" 2007-ci il 25 oktyabr tarixli Sərəncam imzalamışdır.

Bu Sərəncama əsasən, "bir pəncərə" prinsipi üzrə vahid dövlət qeydiyyat orqanı Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi təyin edilmiş və 2008-ci ilin 1

yanvar tarixindən etibarən Ölkəmizdə bu sistemin həyata keçirilməsinə başlanmışdır.

Investorlar Vergilər Nazirliyi ilə orqanları və Respublika banklarına sənədlərin təqdim edilməsi prosesini istifadəyə verilmiş İnternet Vergi İdarəsi yəni veb ünvan olaraq www.e-taxes.gov.az vasitəsilə reallaşdırıla bilərlər. Həmçinin hüquqi və fiziki şəxslər Vergilər üzrə olan qanunvericilərin normativləri barəsində suallarının və müraciətlərin, onlara baxılması və o cavablandırılması səbəbi ilə 195 sayılı telefon çağrı mərkəzi xidməti göstərir.

"Bir pəncərə" prinsiplərinə əsasən görə biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi və fiziki şəxslər Vergilər Nazirliyinin portal qeydiyyatından keçməlidirlər. Respublikamızın iqtisadiyyatının diqqət çəkməsi üçün ölkəmizin iqtisadi siyasətində mühüm rol oynayan "açıq qapı" prinsiplərinə mühüm yer verilir. Yəni ölkənin iqtisadi inkişaf istiqamətlərinin ən əsas tərkiblərindən biri olan Beynəlxalq və xarici investorların ölkəyə cəlb edilməsi, İnnovativ texnologiyaların ölkəyə gətirilməsi və dünya səviyyəsində olan idarəetmə praktikasının tətbiq edilməsi yolu ilə keyfiyyətli, rəqabətqabiliyyətli əmtəələrin istehsal olunaraq bazara təqdim edilməsi nəzərdə tutulur. 90-cı illərdən sonra planlı iqtisadiyyat formasından bazar iqtisadiyyat formasına addımladıqdan sonra tam şəkildə keçirilən iqtisadi islahatlar zamanı sahibkarların hüquq və maraqlarının müdafiə olunması, mülkiyyətlərin qorunmasını, münbit sahibkarlıq sferasının yaradılmasını, xərclər çıxıldıqdan sonra əldə olunmuş mənfəətdənin tam azad şəkildə xərclənməsinin şərait yaradılması üçün bir çox önəmli qanunlar layihəsi həyata keçirilmişdir. Respublikanın investisiya strukturunun düzənli şəkildə idarə etmək üçün Respublika Prezidenti Ulu Öndər Heydər Əliyev 13 yanvar 1995-ci il tarixli 952 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş "İnvestisiya fəaliyyəti haqqında", "Xarici investisiyaların qorunması haqqında" Respublika Prezidentinin 15 yanvar 1992-ci il tarixli 57 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq olunaraq qanunlar qüvvəyə minmişdir. Ölkəmiz bir çox xarici dövlətlərlə ikiqat vergi tutulmasının ləğv edilməsi, investorlarda maraq oyadaraq bu sferaya cəlb edilməsi və ölkələrarası qarşılıqlı müdafiə olunması barəsində qarşılıqlı müqavilələr imzalanmışdır. Əldə olunmuş

Mənfəətin başqa valyutalara çevirilməsi, başqa dövlətdəki hesablara köçürülməsi, investisiya qoyuluşu ilə bağlı bir çox problemlər aradan qaldırılmış, bazar iqtisadiyyatının formasına əsaslanaraq azad valyuta kursu formalaşdırılmışdır. Respublikamızda lisenziya alınmasının asanlaşdırılması yönündə də bir neçə tədbirlər reallaşdırılmışdır. Hazırdakı lisenziyalaşdırma strukturu əsaslı şəkildə dəyişdirilmişdir. Lisenziya alınmalı olan sahibkarlıq fəaliyyət növlərinin sayı 240-dan 33-ə salınmışdır, Alınmış lisenziyalarının müddəti isə 5 ilə qədər və ya müddətsiz, ömürlük formasına keçirilmişdir. Prezidenti 21 dekabr 2015-ci il tarixli № 713 imzaladığı sərəncəminə əsasən Təzə formada olan lisenziyalaşdırma sisteminin tətbiq olunması təmiz rəqabətin şəraitinin yaradılmasına və inkişafına, bazara təqdim edilən əmtəələrin, təqdim edilən xidmətlərin keyfiyyətinin lazımı səviyyəyə çatdırılacaq. Dünya təcrübəsində investisiya qoyuluşu etmək üçün ölkənin seçilməsinə təsir göstərən ən vacib məqamlardan biri vergi sahəsinin qanunvericiliyidir. Ölkənin iqtisadi inkişaf hədəflərindən bağlı olaraq dövlətin vergi sahəsində olan qanunvericiliyi bir-birindən bir çox məqamlara mühüm dərəcədə fərqlənir. Hər hansı bir Ölkə üçün yerli və xarici Investisiya yatırımlarının iqtisadi səmərəliyinin yüksək səviyyəyə çatdırılması vacib hədəflərdəndir. Bu yöndə lahiyələrin həyata keçməsi üçün lazımı məsələnin həlli tələb edir ki, bunlardanda 2 ən vacibini vurğulamaq lazımdır. İlk növbədə, münbit investisiya şəraitinin yaradılması üçün əsaslı islahatların aparılması vacibdir . Bu islahatların reallaşdırılması yekun nəticəsi olaraq investisiya yatırımının edilməsini fərsətlərini daha da çoxalmasını gətirib çıxarır. Investisiya yatırımının müəyyən olunmuş yöndə istiqamət alması ölkə üzrə texniki təminatını çoxaldır. Xarici kapital yatırımlarında yeni tələblərə uyğun olan innovativ texnologiyalara daha çox yer verilməlidir . Bir məqamda vurğulamaq lazımdır ki, yerli və xarici kapital yatırımlarının iqtisadi səmərəliyinin təyin olunması müəyyən metodlara əsaslanır. Keçmiş dövürlərdə Ölkələrin iqtisadiyyatına investisiya yatırımlarının bölgüsü barəsində plan sxemasına arxalanan elmi metodika strukturu xidmət göstərirmiş. Bu plan sxemasına və metodikasına sayəsində bir çox metodiki layihələr başa gətirilmişdir . Investisiya yatırımlarının istiqamətini müəyyənləşdirilməsinin ən çox yayılmış metod olaraq bu

metodikanı digər məhsulların istehsalı təyinatına və bu məhsulların bazara təqdim olunması üçün çəkilmiş xərclərin miqdarına əsaslanırdı. Metodikaya əsasən İntestitsiya yatırımlarının ən yaxşı üsulu, bu metoda əsaslanaraq gələcək dövüdə şirkətin illik məhsulun maya dəyəri ilə və bu məhsulun istehsalı zamanı tikilmiş tikintiyə xərclənən investitsiya yatırımlarının miqdarı normativ səmərəlilik əmsalı ilə təyin olunurdu.

1970-ci illərinin əvvəllərində İntestitsiya yatırımlarının iqtisadi səmərəliyinin təyin edilməsində təzə yanaşma forması meydana gəlmişdir .Necə ki, indiki dövüdə iqtisadi səmərəliyin təyin edilməsində qeyri istehsal sektorlarında maliyyə qoyuluşlarının, həmçinin başqa sahələrinde sənaye üsullu inkişafının ekolojiyaya təsir istiqaməti barəsində hesabatlarının hazırlanıb təqdim edilməsinə başlanılmışdır. İntestitsiya yatırımlarının iqtisadi səmərəliyinin düzgün şəkildə təyin olunmasında bütöv və obyektib yanaşma forması təyin edilmişdir . Bu yanaşma forması investitsiya yatırımlarının düzgün qərar alma yönündə öz əhəmiyyətini göstərmişdir. Keçmiş dövüdə investitsiya yatırımlarının düzgün qərar alma zənn edildiyi qərdə asan iş deyildi.Lakin, sonradan iqtisadi strukturun xüsusiyyətlərində meydana çıxan əsaslı fərqlər, xarici kapital qoyuluşlarının iqtisadi səmərəliyinin təyin olunmasında geniş yayılmış beynəlxalq təcrübəsini əldə etmək vacibliyi yaranmışdır . Hazırdakı vaxtda kapital qoyuluşlarının səmərəliliyinin təyin olunmasında hər bir ölkə üçün ən vacib məsələdir. Yəni, ölkə üçün inkişafın sabit və davamlı saxlanması investisiya qoyuluşlarının əhəmiyyəti bu kapital yatırımlarının meydana gətirdiyi sosial-iqtisadi təsir istiqaməti ilə çox əlaqəlidir. Beynəlxalq təşkilatın dünya üzərindən ümumi kapital qoyuluşları ilə bağlı forumda kapital qoyuluşu olan ölkəyə səmərəliliyi barəsində aşağıdakı beş əsas istiqamətə ayrılır

- maliyyə üzrə resursların formalaşması dakı kapital qoyuluşları
- İnnovativ tenologiya resurslarının genişləndirilməsi
- Ölkədə istehsal olunan malların çıxış imkanının yaradılması;
- Əhalinin işsizlik səviyyəsinin aşağı salınması;
- Təbiət resurslarının qorunması.

Ölkənin iqtisadi sferasında olan səmərə dərəcəsinin həm də içinin müəssisə üçün olan verimlilik dərəcəsinin müsbət yöndə dəyişilməsinə və mühüm məsələləri özündə əks etdirən bir çox iqtisadiyyat hədəflərə nail olumasını məsələsi bu mövqedə öz əksini tapır. Mövzuda çıxan məsələlərin həll üsulları hazırdakı vaxtda investisiya qoyuluşları kapital yatırımlarının səmərəlilik dərəcəsinin təyin olunması daha çox iki faktor istiqamətində iqtisadiyyat və əhəlinin rifah halı yönündə ayrılır. Sərmayə yatırımlarının fiziki və hüquqi şəxslərinin iqtisadi yönündə səmərə prioritetinin təyin olunması vaxtı sənaye yönümlü xərclərin daha çox diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu zaman toplam xərclərdə bazar subyektləri olan malları bazara təqdim edən və təqdim olunmuş malların alıcısında meydana gələn effektivlik dərəcəsinin həcmi müəyyənləşdirilir. Ölkə üçün iqtisadiyyatın səmərəliliyində əldə olunmuş efektin qoyulmuş kapital yatırımlarının qarşılıqlı əlaqəsi kimi qiymətləndirilir. Proses zamanı yekun prioritet rəqəm bazara təqdim olunan malların və təqdim olunmuş xidmətlərin çoxalmasının şərait yaradılması investisiya yatırımlarının dərəcəsi, bazara təqdim olunan malların xərclərini, bu malların keyfiyyətlilik dərəcəsi, malların və təqdim olunmuş xidmətlərin material resursları cəhətindən həmçinin kommunal xərcləri, malların bazara təqdim edilməsi üçün davamlı istehsal, Müəssisə potensialının daha da artırılması, iş mühitünün müsbət dəyişimi, iş zamanı təbiətə zərər verilməsinin qarşısının alınması və digər bu kimi məsələlər təyin olunur.

Kapital qoyuluşlarının sosial yekunlarının təyin olunmasında bu kimi məsələlərin onun uyğunluğunun aşağıdakı göstəricilərlə müqayisəsinin özündə əks etdirir rifah göstəriciləri i hüquqi müdafiələrin təminatlılığı ilə təyin olunmuş hədəflərin başa çatdırılması səviyyəsi dərəcəsinin müqayisəsinə əks etdirir. Bu baxımdan investisiya qoyuluşlarının sosial əks etdirən göstəricilərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- Məşğulluq səviyyəsinin artması
- Xalqın rifah halının yüksəldilməsi;
- Regionlar üzrə sağlamlıq nəsillərin inkişafına şərait yaratmaq
- Bütün aspektlərdən meydana gələn tələbatların ödənilməsi.

Kapital qoyuluşlarının səmərəliyi bir çox faktorlarda ,ümmilikdə makroiqtisadi, yəni ölkə səviyyəsində, Bənzər innovativ avadanlıqlara texnologiyasına qismində hüquqi şəxslər dərəcəsinə hesablandığı vaxt düsturda yazılmış prioritetlər bir qayda olaraq investisiya yatırımları nəticəsində müəssisənin xərcləri çıxdıqdan sonra əldə edilmiş mənfəətin yüksəlməsinin hər bir maliyyə bölmələri üzrə investisiya yatırımlarının nisbətində əsasən göstərilir. Hüquqi şəxs olaraq meydana gəlmiş şirkətlər ölçüsündə planlanmış qrafik üzrə bir ilik əmtəə istehsalının satış dəyəri ilə , bir illik əmtəə və xidmətlərin dəyəri arasındakı fərqin investisiya yatırımlarının nisbəti kimi qeyd olunur. Ölkə həcmində səmərəlilik prioritetləri ümumi olaraq iqtisadi hədəflərin, iqtisadiq sferalarda həyata keçirilməsində maraq göstərən bölgələrin, sektorların və hüquqi və fiziki şəxslərin maraq dairəsinin özündə ifadə edir. Bu səbəbə görə makrosəviyyədə kapital və sərmayə qoyuluşlarının iqtisadi səmərəliliyi bu formada təyin edilir:

$$I = \frac{\Delta A}{K}$$

Bu düsturda , I - kapitalın səmərəliliy göstəricisidir;

ΔA – müqayisəli qiymətlərlə milli gəlirin artımı;

K –Hər bir maliyyə resurslarının yaranma mənbələri üzrə kapital qoyuluşudur.

Bir məqamıda vurğulamaq lazımdır ki, bu düsturda Sərmayə və kapital yatırımları etdikdən sonra qazanılmış iqtisadi səmərənin artımı ancaq milli gəlirin artımını deyil, eyni vaxtda kapital qoyuluşlarının sosial tərəflərinin keyfiyyət üzrə olan aspektləri də əhatə edir. İntestisiya qoyuluşlarının təhlil edilərək çox səmərəlilik prioriteti olanının seçilərək təyin edilməsində üstünlük həmin investisiya qoyuluşlarının ən çox iqtisadi müsbət təsirlər yönündə faktorlara səbəb olana seçilir. Seçilərək təyin edilmiş investisiya qoyuluşu ilə əlaqəli olan bu investisiya layihəsinin yekunlarının tərkibinə dəyər faktorunda əsasən aşağıdakılar aid edilir

- Sosial və ekoloji nəticələr. Kapital qoyuluşu zamanı subyektlərin bərabər fəaliyyəti zamanı, bu kimi təsir faktorlar ilə təyin edilir;

- Dünya ölkələrinin, Transmilli bankların, hüquqi və fiziki şəxslərin üzrə öhdəlikləri;

- Sonunci istehsal üzrə olan nəticə. Bu nəticə investisiya yatırımları zamanı istehsal olunaraq bazara təqdim edilən məhsulların ölkə daxilində yaxud xarici ölkələrin istehlakçılara təklif edilməsindən, investisiya yatırımlarının tsikli zamanında ölkə daxili Hüquqi şəxslərdən bir mövqeydə olan müəssisə kimi istifadə olunmasından və bir başqa sfera üzrə olan fəaliyyətdən əldə ediləcək mənfəəti özündə əks etdirir;

- Kredit öhdəlikləri və birbaşa maliyyə resursları üzrə olan nəticələri. Kredit öhdəlikləri və birbaşa maliyyə resursları üzrə olan nəticələri göstəricisi birbaşa yatırımları, həm də dolayı maliyyə nəticələrini ilə bağlı informasiyaları burada tanış ola bilərik . Bu yöndə plan tərtib edilərək kapital qoyuluşlarını reallaşdırılmasında əli olmayan Hər bir vergi ödəyicisi olan şəxslərin mənfəətlərində və onların mülkiyyətində olan obyektlərin digərlərində olan bazar qiymətindəki gədən dəyişiklik aid edilir və s.

Dünya ölkələrinin iştirak etməsi ilə böyük miqyasda olan kapital qoyuluşlarının reallaşdırılması zamanı iştirakçı tərəflərin ölkə iqtisadiyyatında meydana gələn təsir effekti həmin ölkənin beynəlxalq dərəcədə olan əhəmiyyətliyini göstərir. Bu proses zamanı dünya səviyyəli hər bir əmtəə və xidmətlərin qiymətləri başlıca mövqey olaraq səmərəliliyin təyin edilməsində əsas məqsəd kimi dəyərləndirilir. Bu vəziyyətdə prosesin nəticələrin tərkibinə aşağıdakı prioritetlər aid edilir:

- kapital qoyuluşunun həyata keçirilməsi zamanı bu ərazi və regionda subyektlərin bərabər fəaliyyəti zamanı qazanılmış sosial-rifah həmçinin ekologiya prioritetləri ;

- bazara təqdim edilmək üçün nəzərdə tutulmuş məhsulun reallaşdırılmasından kapital qoyuluşunun subyektlərinin qazandıqları son istehsal üzrə olan nəticələri;

- kapital qoyuluşunda birbaşa iştirakı olmayan subyektlərin əldə etdikləri mənfəətin dolayı maliyyə nəticələri.

Bir məqamda vurğulamaq lazımdır ki, kapital qoyuluşlarının iqtisadi səmərəliliyinin təyin edilməsi zamanı kəmiyyətinin təyin edilməsi mümkünü

olmayan siyasi faktorlar, əhalinin sosial faktorları,təbiətin ekoloji faktorları və başqa nəticələrə əlavə səmərəlilik faktorları kimi yanaşılır və dövlət tərəfindən kapital qoyuluşlarının reallaşdırılması zamanı diqqətə alınır. Hazırki dövüdə yeni bazar iqtisadiyyatı mühütündə uzun müddətli xərc tələb edən və uzun müddətli mənfəət əldə edəbiləcəyi ehtimal edilən kapital qoyuluşlarının səmərəliliyinin bu investitsiyanı yataıran sahibkar tərəfindən qabaqcadan təyin edilməsi ən əsas amildir . Yeni, bazar iqtisadiyyatı şəraitində sahibkarlıq mühütü üçün geniş fürsətlərin verilməsi və kapital qoyuluşunun fəaliyyət növünün fərqliliyi investitsiya qoyuluşu edən subyektin bu mözuda daha diqqətli olmasını tələb edir. Kapital qoyuluşu zaman layihə idarəetmə qərarlarının qəbulu zamanı nəzərdə tutulan bu sərmayə üzrə gələcək dövürlərdə əldə edilən maliyyə resurslarının müqayisəsi və dəyərləndirilməsi durur.Sferalar üzrə olan müqayisə ediləcək prioritetlər müxtəlif zaman göstəriciləri olduğundan əsas çətinlik bu müqayisənin aparılmasıdır. Hal hazırdakı vəziyyətdə, həmçinin inflasiyanın getmə dərəcəsindən, kapital qoyuluşunun miqdarından, maliyyə resurslarının daxilolmalarından, təhlil edilərək praqnoz verilmə zamanından bağılı olaraq bu mövzuya başqa cür yanaşmaq olar.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində kapital qoyuluşlarının iqtisadi səmərəliyinin təyin edilməsi yönündə bir çox variantlardan istifadə olunur. İqtisadi səmərəliyinin təyin edilməsi yönündə diskontlaşdırılmış qiymətləndirməyə və uçot qiymətləndirməyə iki hissəyə şamil edilir. Diskontlaşdırma qiymətləndirmə prinsipi “Xərclər-faydalar” və “Alternativ dəyər” siyasəti üzrə aparılır . Hər bir məsrəflərin dəqiq uçotunun aparılması nəzərdə tutur. Bu uçotun aparılması zamanı təkcə üzdə olan material məsrəfləri deyil, mənəvi xəclərdə də diqqətdə saxlanılır. Yekun olaraq əldə olunmuş mənfəət və xərclərin uçotun aparılması zamanı ümumi vəziyyət deyil Yekun gəlinmiş nəticə araşdırılır. Bir məqamıda vurğulmaq lazımdırki, Gəlir əldə etmək üçün qoyulmuş investitsiya idarə etməsində verilən qərarların qəbul edilməsi əsasında, biznes planda yer almış investisiya ilə irəliləyən zamanlarda əldə olunacaq maliyyə resurslarının təhlil edilməsi və dəyərləndirilməsi məsələsi durur.Təhlil edilən göstəricilər fərqli zaman kəsişməsində olduğundan,bu məsələdə vacib problem bu göstəricilərin uyğunluğudur.Respublikamızda müstəqillik olduqdan

sonra hökumətimizin apardığı iqtisadi islahatların və siyasətlərin ən vacib tərəflərindən biri xaricikapital və investitsiya qoyuluşunun səmərəliyinin dahada yüksək həddə çatdırılması idi. Xarici investitsiya qoyuluşunun səmərəliliyi artırılması yönündə həyata keçirilən tədbirlərdən biri xarici öklərlə olan iqtisadi əlaqələrin liberallaşdırılmasıdır. Bu prosesdə, liberallaşma tədiyə balansının həm proses üzrə olan əməliyyatlarını, həm də investitsiya qoyuluşu üzrə olan hesablarını əhatə edir. Bu cəhətlərə görə ilkin vəziyyətdə bütün cari əməliyyatlar üzərində olan məhdudlaşmalar qısa zaman kəsiyində ortadan götürülmüşdür. Bütün konvertasiya əməliyyatlarında heç bir məhdudlaşmanın aparılmaması müəyyən edilmiş normativ aktlarda öz əksini tapmaqdadır. İndiki vaxtda Respublikamızda Beynəlxalq Valyuta Fondunun sazişin VIII maddəsinin prinsipləri ilə razılaşaraq bu maddəyə qoşulmuşdur. Respublikamızda digər öklələr üzrə olan valyuta mədaxilinin məcburi şəkildə satılması qaydası qadağan edilmişdir.

“Valyuta tənzimlənməsi haqqında” normativ hüquqi Qanununa əsasən investitsiya prosesi ilə əlaqəli konvertasiya hərəkətlərinə bunlar daxildir:

Birbaşa investisiya metodu ilə kapital qoyuluşu, mənfəətin əldə olması və hüquqi şəxslərin bazar fəaliyyətində idarə olunmasında qərarların verilməsində iştirak etmək payına sahib olmaq səbəbi ilə hüquqi şəxsin nizamnamə kapitalına qoyulan sərmayə; qeyri maddi aktivlərin satın alınması; torpaqların və onun üzərində olan binalar, avadanlıqlar, Həmçinin ölkənin normativ hüquqi aktlarına əsasən daşınmaz əmlaka sinifinə aid edilmiş bir çox maddi aktivlərdə mülkiyyət hüququnun, binaları və Hüquqi şəxslər fəaliyyəti ilə bağlı başqa öhdəliklərin hüquqların ödənilməsi üzrə maliyyə transferləri; bazara təqdim edilən məhsulların və xidmətlərin ölkədən xaric oluna və ölkəyə idxal olunan mallar üzrə 270 gündən artıq olamamaq şərti ödəniş vaxtının verilməsi Xarici investitsiya qoyuluşlarının ölkəyə mədaxil olmasına görə heç bir çərçivə həddi qoyulmamışdır. Respublikamızda xarici kapital qoyuluşlarının ən effektiv təsir formasında olan birbaşa xarici kapital qoyuluşlarının ölkədəki adambaşına düşən hissəsinə görə həm MDB öklələrində, həm də Avropa dövlətləri arasında öndə yerlərdən birində qərar alır. Respublikamız, həmçinin başqa makro səviyyədə olan subyektlər dünyanın ən böyük transmilli

kredit təşkilatları ilə, yüksək bazar xidməti olan xarici ölkələrdəki bank təşkilatları ilə əməkdaşlıq quraraq bu təşkilatların böyük məbləğdə uzunmüddətli kreditor borc maliyyə resursları cəlb etmişlər. Investitsiya qoyuluşlarında səmərəliliyinin yüksək həddə çatdırılmasında respublikamızda olan bank sistemlərinin xarici investitsiya qoyuluşlarının iştirak payları mühüm dərəcədə liberallaşdırılmış. Ümumilikdə, ölkəmizdə olan bankların sistemində xarici banklar üzrə olan kapitalındakı iştirak məhdudiyyətləri ləğv edilərək artıq aradan götürülmüşdür. Respublikamızın qanunvericiliyə görə xarici vətəndaşlar tərəfindən investitsiya yatıraraq fəaliyyəti nəticəsində əldə etdiyi mənfəətin ölkədən çıxarılmasında hər hansı bir qadağa qoyulmamışdır. İndiki vaxtda Respublikamızda qoyulan kapitalın xaricə transferi “Valyuta tənzihi haqqında” qanunun 8-ci maddəsinə istinad gətirərək əməl edilir.

Sahibkarlar tərəfindən qoyulmuş investisiyaların tələb edilən formada kəmiyyət və keyfiyyətinin təmin olunması səbəbi ilə Respublika ərazisində investisiya yatırımlarının daha da genişləndirilməsi plan tədbirlərin ən vacib məsələlərindəndir. Bu səbəb ilə aşağıdakı tədbirlər dövlət tərəfindən reallaşdırılmalıdır:

- özəl mülklərin dövlət tərəfindən müdafiə olunması və korporativ şəkildə olan idarəetmə formasının dahada genişləndirilməsi;
- Mövcud mülklərin forma və şəkildən bağlı olmayaraq bütün yatırım edən sahibkarların üçün daha əlverişli rəqabət şəraitinin formalaşması;
- sabitlik iqtisadi vəziyyətinin formalaşması üçün dövlətin bazarda təsir dərəcəsinin artırılması;
- kapital qoyuluşu üzrə olan fəaliyyətinin normativ-hüquqi qanunlara əsaslanan idarəetmə ilə genişlənməsinə imkan yaratmaq;
- sahibkarlar tərəfindən yatırım edilərək investisiya qoyulan obyektlərinin seçim imkanlarının və bu yatırım üzrə olan təhlili səbəbi ilə hüquqi şəxslər barəsində bu sahibkarların informasiya verilməsi və əldə edilməsinə imkan yaratmaq ;
- Maliyyə resursları üzrə olan uçotunun və statistikasının dünya standartlara uyğunlaşdırılması.

Xarici vətəndaşlar tərəfindən qoyulan yatırımların iqtisadi maraqlarının müdafiə olunmasına görə ölkəmizin iqtisadiyyatında olan müsbət fərqlilik 2 yerdə cəmləmək olar: 1-ci qrup aid olan bütün İOE, həmçinin ölkəmizə aid olan üstünlüklərdir. 2-ci qrup üstünlük fərliliyi isə birbaşa ölkəmizə məxsus olan üstünlüklərdir. İEO ölkələrə, həmçinin ölkəmizə məxsus olan üstünlük bunlardır.

1) böyük həcmli korporativlər aşağı dərəcədə inkişaf olduğundan, daxildəki rəqabət qabiliyyəti tam güclü deyil;

2) inkişaf etməkdə olan dövlətlər böyük həcmində olan risk qarşılığı olaraq çox mənfəət qazançı firsətləri mövcuddur;

3) inkişaf etməkdə olan dövlətlərdə xarici yatırım edən sahibkarlara bürokratik maneələrlə yerli yatırımcılara müqayisədə daha az rastlaşırlar.

Birbaşa Respublikamıza aid olan üstünlük fərqləri bunlardır .

1) Respublikamızın daha coğrafi-nəqliyyat mövqeyinə sahib olması ilə bərabər, bizdə olan beynəlxalq dərəcəli nəqliyyat strukturlar yəni hava, su, dəmiryolu və İpək yolu, neft və qaz kəmərləri mövcuddur.

2) Ölkəmiz təbii-iqtisadi resurslarına sahib olması

3) Bir çox innovativ texnoloji-iqtisadi sistemə sahib sənaye təşkilatları, yerli bazarı təmin etmək üçün istehsal sahələri

4) Dünya texnologiyası ilə ayaqlaşan elmi-texniki potensial və ixtisaslı insan resurslarının ehtiyatı mövcuddur;

5) Qeyri rezidentlərin yatırımlarının ölkəmizə cəlb edilmə maraqları və bu qeyri rezidentlərin maraqlarının müdafiə olunması, qonşu ölkələrlə xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və ölkə inkişafı barəsində bir çox vacib qanunların və hüquqi-normativ aktların təşkil olunması və onların reallaşdırılması

6) Dünya üzrə bir çox transmilli xarici korporativlərlə ilə yanaşı kənt təsərrüfatı sferası ilə məşğul olan şirkətlərin formalaşdırılması ;

7) Dünyanın üzərində güclü iqtisadi potensiala sahib olan ölkələrlə dövlətlərarası çoxsahəli əlaqələrin yaradılması, müqavilə və sazişlərə bağlanılması, Ümumi və regional iqtisadi korporativlərə və təşkilatlara daxil olunması bu kimi məsələlər bura aiddir. Respublikamızın sahib olduğu bu kimi müsbət tərəflərdən istifadə

faydalanaraq xarici kapital qoyuluşlarının ölkəmizə yönləndirilməsi prosesini dahada sürətləndirmək və sahibkarlıq sferasının inkişaf prosesinə problem törədən məsələlərin və məhdudiyətləri aradan götürmək lazımdır. Bir məqamda vurğulamaq lazımdır ki, Qeyri rezident sahibkarlar keçid iqtisadiyyat formasında olan dövlətlərə kapital qoyuluşu edərkən 3 əsas amilləri dəyərləndirir:

- Ölkə iqtisadiyyatının sabitliyini-iqtisadi artım, inflyasiya dərəcəsini, Xarici valyuta ilə yerli valyutanın mübadiləsindəki məzənnə riski

- xarici kapital qoyuluşu sferasındanın ölkədəki şəraiti, vergi qanunvericiliyinin sahibkarlara yanaşma forması, ;

- Ölkədəki siyasi vəziyyətdəki risklər

Respublikamızda kapital qoyuluşu yönündə siyasət forması hazırlayaraqən bu kimi risklər risklər aşağı səviyyəyə çatdırılmalıdır , ölkəmizin daxili bazarında istehsal və istehlak sektoruna ciddi yatırım edən sahibkarların cəlb olunması üçün münbit mühit formalaşmalı, daxili istehsal sektorunda xarici kapital qoyuluşlarının 2 ildən çox müddətə cəlb edilməsi üçün motivasiyani yaratmalı, qeyri rezident sahibkarlara investitsiya yatırımları üçün ölkədə biznes mədəniyyətini formalaşdıraraq bu ölkənin investitsiya yatırımları üçün cəlbedici olduğu barəsində hərtərəfli informasiyaları təqdim edən və beynəlxalq korporativlər tərəfindən təyin olunan reytinglərin daha da yüksəldilməsi yönündə vacib islahatlar təklif edən dövlət agentlikləri formalaşdırılmalıdır. Respublikamızda qeyri-neft istiqmətində, ən çox qeyri-neft sənaye bölməsinin inkişaf tempinə təsir edən faktorlar arasında iqtisadiyyatın bazar prinsiplərinə əsaslanaraq meydana gəlməsi, iqtisadi islahatların obyektiv qərar olaraq reallaşdırılması və yeni formalaşan mülkiyyət sferasındakı əlaqələri ortaya çıxmasında aparıcı rol oynamışdır. Ölkəmiz "Doing Business-2013" hesabatlarına əsaslanan informasiyalar bunu göstərirki daşınmaz əmlakın hüquqların qeydiyyatına alınması sektorunda 183 dövlətlər arasında 9-cu yeri bizim ölkəmiz tutmuşdur. Keçən zaman ərzində özəl iqtisadi sfera fəaliyyətinin idarə edilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün mühüm olan proseslər və qanunvericilik normativlə bir xeyli liberallaşdırılmış, qeyri neft senayesin yönündə dövlət tərəfindən maliyyə dəstəyi yönündə işlər görülmüşdür, idxal üzrə olan dövlət

rüsumların ən yüksək dərəcəsi 15 faiz təyin edilmişdir, vergi öhdəliyi olan mənfəət vergisinin dərəcəsi 20 faizə dərəcəsinə düşürülmüşdür, rezident və qeyri rezidentlərin hüquqlarının müdafiə olunması yönündə bir forma hazırlanmışdır və hüquqi və fiziki şəxslərin dövlət tərəfindən qeydiyyatına alınması prosesləri asanlaşdırılmışdır. Ölkə Prezidentinin 2006-cı il 30 mart tarixli sərəncam imzalayaraq qərara alıb ki, Ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunun inkişafına, bu fəaliyyət sferasında var olan korporativlərin maddi və texnoloji ehtiyatlarının bərpa edilməsi kapital qoyuluşunun təşviqi səbəi ilə yeni bir struktur olaraq Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti formalaşdırılmışdır. Sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafına kömək etmək səbəi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Sahibkarlıq Şurası qurulmuşdur. Ölkə iqtisadiyyatımızda Qeyri-neft sferasında maliyyə üzrə olan yardımları daha çox yaxşılaşdırmaq səbəi ilə qeyri rezident yatırımcıların səhmləri ilə mikro səviyyədə kredit verən bankınların formalaşdırılması yönündə planlaşdırılmış tədbirlər toplusunu sürətləndirilməsi və bu bankların yaradılmasına başa çatdırılması bu sfera üzrə fəaliyyətə başlayan investorların ilkin kapital qoyuşu problemini həll edilməsində heç bir çətinliklər aradan qaldırılmışdır. Respublikada sahibkarların kreditləri üzrə olan illik faiz dərəcələrini minimum səviyyəyə salmaq səbəi mərkəzləşdirilmiş uçot dərəcələrinin azaldılması və Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bank tərəfindən kreditlər üzrə uçot dərəcəsinin 10 faizdən 7 faizə qədər aşağı salınması sahibkarlar üçün müsbət şəraitin yaradılmasında müsbət təsir göstərmişdir. Respublikamızda iqtisadiyyatın, sənayenin və özəl təşkilatların inkişafına tempinə çətinlik törədən faktorlar arasında bu müəssisələrin fəaliyyət sferaları üzrə olan lisenziyalaşdırılması strukturanda olan qeyri-dəqiqlik həçinin Qeyri-şəffaflıqdır ki, buda öz növbəsində ölkə imicində mənfə hallar formalaşdırır. Bu mənfə halların aradan qaldırılması yönündə bir çox işlər apararaq mühüm addımlar atılmışdır. Sahibkarlıq Fəaliyyəti üzrə olan Lisenziyalaşdırılma lazım olan sferaların sayı azaldılmışdır. Respublikada qeyri-neft sferasında, həmçinin bu istiqamətdə mühüm olan qeyri-neft sektorunda rastlanan davamlı olan inkişaf tendensiyası üzrə dünya reyting təşkilatları tərəfindən qiymətləndirərək investisiya yatırımları üçün reytingin çoxaldılmasında da əsas faktor kimi qeyd

olunub. 2011 ci ildə reyting qiymətləndirmə təşkilatı olan "Standart & Poor's" şirkəti tərəfindən Ölkəmizin xarici valyuta və manat valyutasında uzunmüddətli kredit reytingini bir pillə artıraraq "BBB" dərəcəsinə qiymətləndirib. Bütün bunlar zamanı əsas faktor kimi qeyri-neft bölməsində davamlı inkişaf prinsipi diqqətə alınıb . Bir məqamda qeyd etmək lazımdır ki, ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft bölməsinin inkişafına istiqamətlənmiş siyasət uğuru olaraq beynəlxalq reyting təşkilatı olan Davos İqtisadi Forumunun qiymətləndirmə cədvəlində ölkəmizin iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyəti və davamlılığına görə dünya üzrə 55-ci, MDB ölkələri arasında isə birinci yerdə qərarlaşıb. Ölkəmiz zəngin təbii resursu olan neft-qaz yataqlarından uzunmüddətli həmçinin və da iqtisadiənli inkişaf hədəfinə çatmaq və saxlamaq üçün bu sərvətdən uğurla faydalanır.

Dünya İqtisadi Forumunun qlobal rəqabətqabiliyyətlilik sferasında hazırladığı hesabatə əsasən, dünya ölkələri arasında ölkəmi 38-ci yerdə qərarlaşaraq iqtisadi və sahibkarlıq mühitinin dayanıqlılıq prioritetində isə 144 ölkə içərisində 9-cu yerə nail görüüb. Əldə olunmuş uğurların qazanılmasında ölkə rəhbərliyinin və hökumətin özəl sektorun inkişafı yönündə verdiyi xüsusi əhəmiyyətidə bu təsirin əsas tərəfləridir. Yəni, sahibkarlıq mühitinin münbutləşməsi yönündə həyata keçirilən tədbirlər olaraq ,hazırdakı iqtisadiyyatın 80%-dən çox hissəsi özəl sahibkarlıq bölməsinin üzərinə düşür . İntestorların biznes fəaliyyətinin reallaşdırılması üçün lazım olan sənəd yığımlarının və bu sənədləşmə prosedurların asanlaşdırılması, bu sahibkarın sənədlərinin elektron qeydiyyatə alınması, vergi strukturunun yeni bir formada elektronlaşdıraraq “vahid pəncərə” sisteminin yaradılması, İntestorlara fəaliyyət sferasi üzrə lazım olan informasiyaların online formada müraciət edərək informasiyaların alınması son zamanlarda keçirilən islahatlar toplusunun sırasında yer alır. Bütün bunları görə, Dünya Bankı çap etdiyi sahibkarlıq fəaliyyətiin başlama prosedurlarının asan olması barəsində hesabatında ölkəmiz 2005-ci ildən üzü bəri müsbət priortietlərə görə qiymətləndirmədə 50 ölkələrin sırasında 15-ci yeri qərarlanmışdır.Reallaşan islahatlar toplusu ilə yanaşı normativ-hüquqi qanunvericiliyinin dahada genişləndirilməsi həmçinin dünya təşkilatları və ölkələri ilə razılaşmaların imzalanması Respublikamızın rezident investitorlarla bərabər,

qeyri rezident sahibkarlar üçün də etibarlı korporativ və yüksək mənfəət əldə edən ölkələrdən biri olmağa zəmin yaratmışdır. Ölkəmizin 46 dövlət ilə Qoyulmuş investisiya yatırımlarının qarşılıqlı müdafiəsi və təşviqi barəsində, 45 dövlət ilə ikiqat vergitutmanın ləğv edilməsinə aid müqavilələrə imza atan Respublikamız qeyri rezident investorların hüquqlarını müdafiəsi üzrə olan beynəlxalq təşkilatların üzvüdür. Bunlarla bərabər, özəl sahibkarlıq sferasının ilə hökumət strukturları arasında əlaqələndirən orqan kimi formalaşdırılmış institusional təşkilatlar dövlətimiz tərəfindən investisiya yatırımları edən sahibkarların cəlb edilməsi istiqamətində inkişafda edilən köməyin nümunəsidir. Rezidentlər tərəfindən ola ixraclara və Qeyri rezident tərəfindən yatırım edənlərə bir çox servis göstərən bir təşkilat kimi Azərbaycan İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondu, İnvestorlara Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu, Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi rezident və qeyri rezident sahibkarlarla bərabər yatırım projələrini reallaşdıran Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti həmçinin təzə formalaşdırılmış texno parklarının əsas hədəfi kimi iqtisadiyyatın qeyri-neft bölməsindəki inkişaf tempini həvəsləndirir. Bunlarla bərabər, qarşıdakı illər ərzində iqtisadiyyatın sabit və davamlı inkişaf tempini yüksəltmək məqsədi ilə bazardakı rəqabətçilikliyi olan əmtəələrin istehsal edilməsini və xarici ölkələrə ixracının çoxaldılması, bütün bunlar üçün sahibkarların yatırım etmək üçün şəraitin yaradılması daha da keyfiyyətinin artırılması, qeyri rezidentlərlə alqı satqı proseslərinin asanlaşdırılması, dünya bazar şəbəkələrinə əlçatanlılığının investorlara edilən hökumətin köməyinin artırılması vacibdir. Bununla yanaşı, qeyri rezident və rezidentlərin yatırım etməkdən ötrü yaradılmış şəraitin daha da müsbət yöndə dəyişməsi istiqamətində bu kimi tədbirlər planı reallaşdırıla bilər :

- hökumət strukturları və yerli bələdiyyələr tərəfindən yatırım edən investorlara, qeyri rezident olan yatırımcılara təklif edilən servislərin keyfiyyətinin daha artırılması;

- investisiya yatan sahibkarlar, həmçinin qeyri rezidentlər olan investorların hüquqi şəxs formasında qeydiyyatına alınması, kommunal mərkəzlərdən istifadəsinin qoşulmasına görə icazənin alınması, daşınmaz əmlak üzərində olan

mülkiyyət hüquqlarının dövlət tərəfindən qeydiyyatata alınması, işç, xarici bazarlara çıxamq üçün və biznes fəaliyyətinin dövlət idarə edilməsində digər sahələrində olan proseslərin , zaman və məsrəflərinin minimuma çatdırılması həmçinin qeyri rezident sahibkarların ölkəmizə olan maraq dairələrinin genişləndirilməsi, müdafiə olunması və təşviqinə istiqamətlənmiş normativ hüquqi aktlarının dahada ətraflı olması ,həmçinin digər dövlətlərlə qeyri rezidentlər tərəfindən ölkəmizə qoyulmuş yatırımların qarşılıqlı müdafiə olunması və təşviqi istiqamətində olan ikitərəfli sazişin imkan dairələrinin genişləndirilməsi;

- Hər bir dövlət strukturları tərəfindən investora, qeyri rezident olan sahibkarlara “bir pəncərə” prinsipinə əsaslanan xidmət sayını çoxaltmalı.

- Qeyri rezident olan investora və rezident ixracatçılara xidmətlər təklif edən bir siyasət kimi yatırımların (idxalın) və ixracın təşviqi sferasında institusional mexanizmlərinin dahada möhkəmlənməsi və ən müasir olan beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq təkmilləşdirilmə prosesinin çoxaldılması yönündə işlərin aparılması;

3.2. Ölkədə aparılan islahatların səmərəli əlaqələndirilməsinin təmin edilməsi

Bildiyimiz kimi, dünyada ölkələrinin iqtisadiyyatında gedən iqtisadi proseslərdə hökumətlər tərəfindən reallaşdırılan iqtisadiyyatı inkişafın, kapital qoyuluşlarının həmçinin sahibkarlıq şəraitinin yaxşılaşdırılması, rezident qeyri rezidentlər tərəfindən olan yatırımlarının çoxaldılması üçün lazımı şəraitin formalaşdırılması, qeyri-neft sektorunda olan məhsulların ölkə üzrə olan ixrac gücünün yüksəldilməsi, həmçinin qeyri rezidentlər üzrə olan investisiya yatırımlarının dövlət tərəfindən olan dotasiya və subsidiya siyasətinin aparılması yönündə təhlil aparsaq şahidi olarıq ki,axır zamanlarda bu sferalarda vacib qərarlar qəbul edilib. Hazırdakı qlobal iqtisadi siyasətdə yürüdülmən iqtisadi islahatları əvvəlki illərə nisbətən dahada bazar subyektlərinin maraqlarının əhatə edilməsi ilə bağlı qərarların çoxaldılması və bu qərarların davamlı olmasını təmin edilməsini, İnvestisiya qoyuluşu edən sahibkarlar tərəfindən innovativ elmi-texniki mərhələlərdən, motivasiya edici qərarlar toplusundan və investisiyanın yeni siyasətindən istifadə edərək yeni iqtisadi

yanaşma formalarının tətbiq edilməsi, hazırdakı iqtisadi imkanlarından və Bazar iştirakçıları tərəfindən investisiya qoyuluşu üçün yaradılmış şəraitdən səmərəli formada istifadə edilməni və investitsiyanın bu sferasında təşviqat aparılması və bütün bunları nəzərə alan investorların maraqlarını əhatə etdiyindən bu sistemlərinin tətbiq edilməsini vacib edir. Bu səbəbdən ölkəmizdə aparılan iqtisadi islahatların investor maraqlarının əhatə dairəsinin genişləndirilməsini və bu sferada tədbirlər planının səmərəli əlaqələndirilməsini həyata keçirilməsi səbəbi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin müvafiq Sərəncamına əsasən "İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi" publik hüquqi şəxs formalaşdıraraq və nizamnaməsi təyin edilərək fəaliyyətə başlayır. Bu təhlil və kommunikasiya mərkəzinin fəaliyyətinin başlıca səbəbləri yuxarıda göstərdiyimiz kimi Azərbaycan Respublikasının sabit və yüksək tempi iqtisadi inkişaf hədəflərinə çatmaq istiqamətində ölkə və ailə iqtisadiyyatı səviyyədə müşahidələr və təcrübələr aparmaqla, alınan məlumatların təhlil edilməsi əsasında ölkəmizin bir çox iqtisadi sferalarında iqtisadi islahatların reallaşdırılması üçün təkliflər, həmçinin təyin edilmiş müddətə uyğun proqnozların verilməsində, dövlət strukturlarının və qurumlarının təyin edilmiş proqnozlarla təhciz olunmasından, yekun olaraq ölkə iqtisadiyyatının digər sferalarında Respublikamızın uğurlarının təbliğini olunmasından ibarətdir. Həmçinin, İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi dünya üzrə olan uğurlu iqtisadi siyasət formalarına uyğun Respublikanın iqtisadi inkişaf strategiyasının təhlil edilməsi, Planlaşdırılan strategiyanın iqtisadi təsir və bir çox tərəflərini ekspertizasını reallaşdıracaq həmçinin bu tədbirlər planının səmərəli formada tətbiq edilməsi növlərini haqqında bir çox təkliflər paketi hazırlayaraq təqdim edəcəkdir. Hazırdakı ölkədəki iqtisadi vəziyyəti diqqətə alaraq, Respublikada gedən sosial-iqtisadi prosesləri analiz apararaq, hədəfə alınan iqtisadiyyatda baş verə biləcək hadisələri qabaqcadan proqnozları təqdim edəcək, digər müəssələrin, rezident və qeyri rezident olan dünya üzrə olan kredit təşkilatlarının digər sferaları üzrə reallaşdırdığı layihələrin daxilində diqqətə alınmış islahatlar planının tərtib edilməsində öz yerini tutacaqdır. Əlavə olaraq, Respublikamızın iqtisadi güc imkanlarını artırılması, qeyri-neft sferasının inkişaf

etdirilməsi, Sahibkarların kapital qoyuluşları üçün münbit şəraitin yaradılması, həmçinin rezident və qeyri rezident yatırımçıların ölkəyə investisiya maraqlarını artırılması səbəbi ilə dünya üzrə olan ölkələrdə keçirilən təcrübələri təhlil edəcək, rezident və qeyri rezident investisiya subyektlərinin müdaxilə etməsinə şərait yaradaraq müəyyən təşviqedicə tədbirlərin baş tutması yolu ilə bu sahibkarların keçirilən islahatlar toplusundan yaxından iştirak etməsini həmçinin bu yöndə müvafiq dövlət strukturları ilə qarşılıqlı əlaqənin yaradılmasını təmin edəcək, qeyri rezidentlər tərəfindən olan investisiyaların ölkəmizə maraq oyadılması ölkəmizdən xaricdə digər ölkələrdə müsbət fikir formalaşdırılması səbəbi ilə xaricdə tanınmış vasitə olan kütləvi informasiya vasitələrində bir çox reklam xarakterli materiallar paylaşılacaq, müəyyən olunmuş təbliğat-təşviqat tədbirləri reallaşdırılacaqdır , həyata keçən iqtisadi islahatlar toplusunun dünya səviyyəsində lobbişdirilməsini, digər sferalar üzrə qeyri rezident sahibkarlara birlikdə hər iki bazar subyektlərinin insan resurslar qruplarının fəaliyyət göstərməsini təmin edəcəkdir və bu fəaliyyəti əlaqələndirəcək. Bu Mərkəz tərəfindən dünya üzrə olan iqtisadi tendensiyaları təhlili aparmaqla, iqtisadiyyatımızın daxilində və digər ölkələrlə olan maliyyə-iqtisadi əlaqələrin araşdırılması aparılacaq , Ölkə sərhədlərində yerləşən dövlətlərlə iqtisadi iqtisadi əlaqələrin qarşılıqlı inkişafına aid təhlillər ediləcək , bu sferada hazırdakı vəziyyətləri dəyərləndirəcək və yekun olaraq təhlillərlə bağlı iqtisadi-analitik və proqnozlara əsaslanan təkliflər toplusu formalaşdıracaq . Ümumiyyətlə, mərkəzin üzərinə düşən öhdəlikləri hədəflənən həddə çatdırmaq səbəbi ilə bütün funksiyaları reallaşdırmaqla Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişaf tempinə təsir edəcək islahatlar toplusunun həyata keçirilməsində və bu islahatların səmərəliliyin əlaqələndirməsini tam formada təmin edəcək. Bir sözlə, hazırdakı vəziyyətdə bu cür belə qərarların qəbul edilməsi heçdə təsadüfi bir strategiya deyil. Buna səbəb, dünyada olan ən yüksək və öz sözünü demiş reyting təşkilatları və reyting üzrə qiymətləndirmə aparıcı agentlikləri də digər ölkələrinin iqtisadiyyatının durumuna aid başqa yanaşmaqla bu işin yekunu olaraq reyting qiymətləndirmə kəmiyyətlərində ölkənin makroiqtisadi inkişaf prioritetlərini, ölkədəki kredit-bank bölməsindəki sabitliyi, dövlətin daxili bazar subyektlərinə və xarici ölkələr üzrə olan kreditor borc

öhdəliklərinin vəziyyəti, ölkədə reallaşdırılan pul-kredit siyasəti və başqa faktorları da müqayisə edirlər. Bu səbəbdən ölkəmizdə formalaşdıran bu mərkəz də yuxarıda göstərilən funksiyaları reallaşdırmaqla dünya iqtisadi gündəmində olan daha dolğun informasiyaların əldə olunara təhlilinə nail olacaq. Bu günkü, mövcud vəziyyəti olaraq Respublikamız inkişaf dərəcəsinə görə Avropa səviyyəsində öndə gedən ölkələrdən biri sayılır. Respublikamızda son zamanlarda mühüm dərəcədə pozitiv göstəricilərin və də dayanıqlı iqtisadi vəziyyətin şahidi olabilişik. Ölkə iqtisadiyyatında sahibkarlara olan güzəştli kreditlərin təşkil olunması və iqtisadiyyata pul kütləsi çoxalması, əhalinin sosial rifah vəziyyəti günü gündən yaxşılaşıb. Bütün bu göstəriciləri təhlil edən dünyadakı reyting təşkilatları Azərbaycanın kredit reyting indikatorunu yüksəldir. Bütün reallaşdırılan bu tədbirlər toplusunun nəticəsində son dövrlər ərzində ölkəmiz qiymətləndirmə reyting prioritetləri yüksək həddə çatmış hesab oluna bilər. Respublikamız kredit reytinginə görə eyni zamanda kapital qoyuluşlarının qabiliyyətli səviyyəsinə görə yüksək dərəcədə olan dövlətlər sırasındadır. Respublikamızın dünya miqyasında investisiya yatırımları üzrə reytingi var. Bu reytingin səviyyəsinin qorunub saxlanması Respublikamızın dünya coğrafiyasında kapital qoyuluşu kimi və ölkələr arasında yatırımçı bir ölkə kimi tanınması üçün zəmin yaradır. Əlavə olaraq, ölkəmizdə sahibkar mühiti və qeyri rezident investorların fəaliyyətinin ölkədə geniş yer alması, ölkədəki investisiya qoyuluşları üzrə olan reytingin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır. Beynəlxalq reyting təşkilatlarının təhlilinə əsasən, sabit reyting səviyyəsinin ölkənin investisiya yatırımları üçün maraq oyadan faktorlardan biridir bir sözlə, ölkədəki investisiya reytinginin müsbət olması qeyri rezident səhmdarların ölkəyə və mənfəət marağının artmasına şərait yaradır. Belə olduğu halda, hazırdakı dünya səviyyəsində kredit statusu ölkəmizin beynəlxalq maliyyə bazarlarına çıxışına əlverişli imkanlar yaradır. Uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində hazırdakı valyuta sabitliyi və iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorundan olan aktivlik ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tempinə səbəb oldu. Yuxarıdakı göstəricilərə əsasən qeyd etmək olar ki, dünya üzrə olan reyting təşkilatlarının proqnozları Azərbaycan Respublikasını iqtisadiyyatın sosial istiqamətində olan inkişafı ilə əlaqədar kifayət

qədər təmkinli yekunları və müsbət fikirləri vardır. Ölkə iqtisadiyyatında Proqressiv meyillərin formalaşmasında sabitlik amilləri aparıcı məqamı rol oynayır. Dövlətin hər bir sferasında sabitlik, iqtisadi-siyasi islahatlar və inkişaf bütününə bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəli vardır. Əgər ölkədə siyasi və iqtisadi olaraq qeyri-sabitlik olan iqtisadiyyat formasında böhran meyillərinin baş vermə ehtimalı yüksək səviyyədədir nəticədə, Ölkənin iqtisadi inkişaf tempi aşağı həddə gəlib çatır. Ölkənin potensial iqtisadiyyat isə həm siyasi, həm də İqtisadiyyatın sferaları üzrə olan sabitlik nəticəsində mümkün olur. Respublikamızda sabit iqtisadi vəziyyətində şahidi olduğumuz inkişaf tempi və Möhkəm bünövrəli iqtisadiyyat dövlətimizin dünya miqyasda reyting göstəricisinin yüksəlməsində mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş olur. Bildiyimiz kimi, Ölkəmiz iqtisadi sferasında olan islahatları daha dərinlən aparılması artıq bir çox sferalarda da beynəlxalq vəziyyətdə dövlətlər arasında ən yüksək pillələri tutur . Dövlət başçımız, prezident İlham Əliyevin verdiyi tövsiyə və tapşırıqlarına əsasən dövlətimizdə bir çox iqtisadi sahələrində iqtisadiyyatda real müsbət təsir edən islahatlar reallaşdırılır. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi bu uğurların və hədəflərin çatmasının ən böyük səbəbi kimi Respublika Prezidenti tərəfindən təyin edilən çox şaxəli iqtisadi inkişaf strategiyası və yürüdülmə məqsədyönlü siyasət, uğur qazanmış islahatların davam etdirilməsi və dövlət tərəfindən yeridilən güclü iradəsi və qətiyyətin güzgüsüdür. Beynəlxalq dünya iqtisadiyyatında son dövür üçün olan iqtisadi hadisələr fonunda respublikamızın iqtisadi sahələrinin inkişafı, investisiya yatırımlarının və sahibkarlıq şəraitinin daha da yaxşılaşdırılması, Biznes sferasının daha şaxələnməsi üçün çoxfərsətli şəraitin yaradılması, qeyri-neft üzrə olan məhsulların ixrac gücünün yüksəldilməsi a, idxalın əvəzlənməsi ilə əlaqədar önəmli qərarlar qəbul olunsada , hazırdakı beynəlxalq iqtisadiyyat şəraitində yürüdülmə iqtisadiyyat sferalarında reallaşdırılan islahatları daha da geniş sferaları əhatə etməklə bu islahatların davamlılığının təmin olunmasında, Bazar subyekti olan sahibkarlar tərəfindən çağdaş elmi-texniki , həvəsləndirən mexanizmlərdən və innovasiyalardan istifadə etməklə yeni konseptual yanaşmaların tətbiqini zəruri edir. Bununla bərabər hazırdakı ölkənin iqtisadi gücündən və münbüt investisiya şəraitindən daha məqsədə uyğun istifadə

edilməsi , ümumi olaraq iştirakçılıq sistemlərinin tətbiq edilməsi mühüm şərtlərdən biridir . Bütün bu səbəbə görə də Ölkə prezidenti tərəfindən İlham Əliyev yürüdülmən iqtisadi islahatların iqtisadi sahələri əhatə dairəsinin dahada genişləndirilməsi və ölkə iqtisadiyyatında aparılan işlərin səmərəli əlaqələndirilməsini təmin olunması səbəbi ilə İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin yaradılması haqqında sərəncam imzalamışdır. Bu mərkəzin əsas vəzifəsi yürüdülmən siyasət kimi iqtisadi sahələrdə iqtisadi islahatların əhatə dairəsinin genişləndirilməsini və bu sahədə işlərin səmərəli əlaqələndirilməsini lazımı səviyyədə təşkil olunmasıdır. Bu təhlil Mərkəzinin fəaliyyətinin əsas hədəfləri kimi respublikamızın sabit iqtisadi inkişafının təşkil olunması yönündə ölkə və ailə iqtisadiyyatı səviyyəsində analiz və müşahidələr aparmaqla, analitik informasiyalara əsaslanan iqtisadi islahatların reallaşdırılması üçün təkliflər toplusu, həmçinin təyin edilmiş müddət üçün proqnozlar tərtib edilməsindən, hökumət orqanlarını və strukturlarının verilmiş proqnozlarla təmin olunmasında, həmçinin ölkə iqtisadiyyatın digər sferalarında ölkəmizin uğurlarının təbliğ edilməsinin ibarət olur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti olan Cənab İlham Əliyev tərəfindən olan digər fərmanları ilə dövlətin ölkə iqtisadiyyatı səviyyəsində stabiliyinin daha da möhkəmləndirilməsi və ölkənin maliyyə vəziyyətinin stabilliyinin təmin olunmasında, bu sferada planlaşdırılmış siyasətin reallaşdırılması, həmçinin səmərəli formada təşkil olunması və normativ hüquqi aktlarla qanunların praktikasına təşkil edilməsi səbəbi ilə Maliyyə Sabitliyi Şurası 2030-cu ilə qədər keçən dövrlərin ölkəmiz üçün mühüm əhəmiyyətə sahib, ümumi hədəf və məqsədlərə uyğun olaraq milli iqtisadi göstəriciləri , göstəricilərin təyin edilməsi , respublikada sosial-iqtisadi sferaları genişmiqyaslı bəhs edən dövlətin siyasi strategiyaların sabit inkişaf səviyyəsinin qorunub saxlanması səbəbi ilə bu göstərilənlərin uyğunlaşdırılması üçün Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurası formalaşdırıldı. Bununla yanaşı ixracın təşviqi səbəbi ilə bir çox dövlətlərlə diplomatik tərəfdar olaraq nümayəndə tərkibində ölkəmizin iqtisadi sfera nümayəndələrinin fəaliyyət sərgiləməsi ilə əlaqədar mühüm qərar verildi. Yuxarıda sadalananların hamısı ölkə prezidentinin yeni reallaşdırılmış iqtisadi islahatlar toplusunun tərkib hissəsidir və ölkə iqtisadiyyatın

mühüm sferaları üzrə Strateji Yol Xəritəsinin əsaslanan hədəfləridir. Bir məqamda vurğulmaq lazımdır ki, Strateji Yol Xəritəsi çağdaş iqtisadi islahatlar toplusunu fonunda MDB ölkələri içərisində ilk formalaşan hüquqi sənəddir. Strateji Yol Xəritəsi hazırkı dövrdən 2025-ci ilə qədər və sonrakı illərdə əldə olunacaq ümumi məqsədləri təyinedir. Bu iqtisadi islahat sənədində qarşıdakı bir il üçün daha geniş plan tərtibatı, iqtisadi inkişaf istiqaməti və 2020-ci illər üçün Tədbirlər Planı, 2025-ci il üçün uzunmüddətli əhatə edən proqnoz infərmasiyalarə və 2025-ci ildən sonrakı illər üçün əsasla proqnoz tərtib edilib. Ölkə iqtisadiyyatın istiqamətləri və 11 iqtisadi sferaya aid olan yol xəritəsini bu sənəddə cəmləşdirən Strateji Yol Xəritəsi 12 sənəd toplusudur. Strateji Yol Xəritəsi ancaq iqtisadiyyatın inkişaf səbəblərini və bu iqtisadi islahatların prinsiplərini bəhs olunmur. Ölkə iqtisadiyyatının bütün qolları üzrə dünya iqtisadi hadisələri, hazırdakı durumun analiz edilməsi, həyata keçiriləcək tədbirlər toplusu, qoyulmuş hədəf kimi daxili və xarici investisiya prioritetlərini bu sənəd də toplanmışdır. İqtisadiyyatın İstehsal həmçinin xidmətlər sferasında 6 əsas bölməni, 2 sosial bölməni və 3 infrastruktur bölmədən bəhs edən bu sənəd qarşıdakı illər ərzində ölkə iqtisadiyyatının mühüm strategiya sənədi olacaq. Yuxarıda qeyd olunanlarla qeyd edə bilərik ki, ölkəmizdə bazar subyektləri arasında rəqabətqabiliyyətli və ölkənin inklüziv iqtisadiyyat qformasının və sabit iqtisadi inkişaf trayektoriyası davam edəcək, iqtisadi artımın uzunmüddətli yüksəlişi ilə məcmu buraxılış defisiti yaxşılaşacaq. Buna görə də qısa zaman kəsiyində iqtisadiyyatın siyasi forması kimi fiskal və monetar siyasətlərdən lazımı həddə siyasət yürüdülcək, orta və uzunmüddətli zaman kəsiyində isə məcmu təklifi motivasiya edən sahibkarların investisiya şəraitini və investitsiya infrastrukturunu daha da yaxşılaşdırılacaq, Beynəlxalq bazarlara çıxışların əldə olunması fürsəti dahada yüksəldiləcək , Beynəlxalq dəyər sektorunda ölkəmizin mövqeyləri dahada möhkəmləndiriləcək .Bütün iqtisadiyyatlarda olan böhranın axırı dəqiq strategiya əsaslanan təzə iqtisadi siyasi addım atılmasını ilə müşahidə olunur. Yəni meydana gəlmiş böhran yeni formada ölkənin iqtisadi ideyalarını reallaşdırmaq üçün əlverişli şərait yaradılması deməkdir. Dünyanın əksər böyük dövlətlərində iqtisadi inkişafın stabilliyini yaradılması əsas vəzifələrdən biri məhz strateji hədəflərin dəqiq təyin

olunmasıdır. Axır zamanlarda dünyada dövlətlər arasında siyasi risklərin yüksək həddə çatması və iqtisadiyyatda qarşıya çıxan problemlərin dahada dərinləşməsi, Beynəlxalq bazarda enerji bazarında qiymətlərin harmonik olması və Beynəlxalq ticarətdə tərəfdaşlıq edilən dövlətlərdə ölkəmizin milli valyutaların dəyərdən düşməsi Respublikamızın iqtisadiyyatının sferalarında sabitliyin olması bir daha göstərdi ki, iqtisadi hədəf göstəricilərin qabaqcadan təyin edilməsi bu hədəflərin tam formada Həyata keçirilməsi çox vacibdir. Buna görə də Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin çevik və dəqiq iqtisadi qərarlarə və zamanında tadbiri görülmüş qabaqlayıcı işlər toplusunun qlobal iqtisadiyyatındakı mənfi iqtisadi hadisələrin ölkə iqtisadiyyatına təsir faktorlarını ən aşağı həddə endirilməsinə firsəti yaratdı. Ölkəmizin sabit iqtisadi inkişafının təmpinin təyin edilməsində respublikada meydana gələn siyasi sabitliklə bərabər, ölkə iqtisadiyyatının bir neçə sferaya bölünməsi və həyata keçirilən siyasətin əsas hədəf yönləmlərini burda cəmləşdirən dövlətin proqramlar toplusu müstəsna mühüm mövqe tutur. Beynəlxalq iqtisadiyyatda baş verən iqtisadi proseslərə qarşı milli iqtisadiyyatının dayanıqlığının daha möhkəmləndirilməsi səbəbi ilə Prezidentin islahatlar siyasəti çərçivəsində tez bir şəkildə olan iqtisadi idarəetmənin təşkil olunması, sahibkarlıq sferasının yaxşılaşdırılması, daxili və xarici investisiya qoyuluşu üçün olan təşviq və qeyri-neft sektoru üzrə olan bazara təqdim edilən məhsullarının ixracının motivasiya olunması sferasında mühüm qərarlar qəbul olunmuşdur. Bütün bunlarla yanaşı ölkə prezidenti tərəfindən verilən fərman və sərəncamları ilə yeni təşkilatlar, strukturlar formalaşdırılıb. Qabaqcadan proqnozlaşdırılmış, uğurlu hədəfə və uzaqgörən siyasət həyata keçirən Prezident İlham Əliyev 2014 ilin əvvəlində yeni yanvarın 26-da Regionların 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının ikinci ildönümünə barəsində olan təbirdə dünya səviyyəsində olan böhranın və devalvasiyanın respublikanın iqtisadiyyatına mənfi faktorlarını qısa zaman kəsiyində ortadan götürülməsi ilə laqədar üəyyən tapşırıq və tövsiyələrini verdi. Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, respublikanın iqtisadiyyatının mənfi faktorlarından müdafiə etmək səbəbi ilə maliyyə sferası üzrə olan intizam qaydaları möhkəmləndirilməlidir, lazım olmayan məsrəflərə yol

verilməməli, çox gələcəyə nəzərdə tutulmuş layihələrin başa çatdırılması təxirə salınmalı, valyutaların konvertasiya bazarının stabilləşməsi üçün bir çox uğur qazanan tədbirlər planı reallaşdırılmalı, biznes mühitünün inkişaf etdirilməsi, ixracın motivasiya edilməsi yönündə islahatlar çoxaldılmalıdır. Prezident İlham Əliyev eyni zamanda bir məqamı vurğuladı ki, Mövcüd zamanda hökumətin fəaliyyətində obyektivliyi və şəffaflıq artırılmalı, yeni dövrün çağdaş tələblərinə cavab verən çevik idarəçilik forması yaradılmalı, dövlət büdcəsinin xərclər hissəsinin təsnifləşdirilməsi təkmilləşdirilməli, xərcləmələr üzrə yeni mexanizmlər işlənilib hazırlanmalı, fəaliyyət istiqamətləri oxşar olan, bir-birini təkrarlayan dövlət qurumlarının konsolidasiyası həyata keçirilməli, dövlət aparatının saxlanması xərcləri maksimum dərəcədə optimallaşdırılmalı, büdcə yükünün azaldılması istiqamətində addımlar atılmalıdır. Dünya iqtisadiyyatı yeni çağırışlarla üzləşdiyi üçün Azərbaycan iqtisadiyyatı da bu çağırışlara cavab verməlidir. Bu səbəbdən də ölkədə biznes və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması, ümumilikdə qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı həyata keçirilən sistemli tədbirlər böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu dövrün isə özünəməxsus qanunauyğunluqları, iqtisadi-siyasi çağırışları mövcud idi. İqtisadiyyatımızın beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək, idxaldan asılılığı azaltmaq, qeyri-neft məhsullarının ixracını əsaslı şəkildə artırmaq yeni mərhələnin əsas prioritetləri oldu və dövlət başçısının aydın, dərin düşünülmüş iqtisadi islahat konsepsiyası məhz ölkəmizin yeni inkişaf hədəflərinə hesablandı. Ölkədə qeyri-neft məhsullarının ixracının stimullaşdırılması, rəqabətqabiliyyətli qeyri-neft məhsullarının istehsalı və ixracının, ənənəvi, yeni bazarlara çıxış imkanlarının artırılması, bu sahədə əlverişli şəraitin daha da genişləndirilməsi məqsədi ilə Prezident İlham Əliyev qeyri-neft məhsullarının ixracının stimullaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında sərəncam imzaladı. Sənəddə göstərilirdi ki, son illər ərzində ölkə iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvəsi olan qeyri-neft sektorunun inkişafında mühüm nailiyyətlər əldə olunmuş, onun ümumi daxili məhsulda xüsusi çəkisi üstünlük təşkil etmiş, rəqabətqabiliyyətli və ixrac potensialı yüksək olan məhsulların istehsalı genişlənmişdir. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında ixracyönümlü iqtisadi model əsas

götürülərək yüksək əlavə dəyər yaradan ixracyönümlü iqtisadiyyata transformasiya mühüm məqsəd kimi müəyyən olunmuşdur. Bu çərçivədə əsas vəzifələrdən biri qeyri-neft sektorunun yüksək inkişaf tempini qoruyub saxlamaqla onun ixrac imkanlarını genişləndirməkdir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Yuxarıda qeyd olunanlara ümumi olaraq bildirməliyəm ki, yekun prosesləri izləyərək əldə etdiyim müşahidələr və nəzəri prinsiplərə əsaslanan analizim və təhlilim zamanı bu sferanın güclü və zəif nüanslarını təyin olunması ilə hazırdakı durumun hansı dərəcədə olduğunu və bu dissertasiya işi üçün lazım olan maddi və qeyri-maddi vasitələrin, imkanların nə olduğu haqqında faydalı məlumatlar qazandım və bir çox nəticələrə əldə etdim. Bu nəticələrə əsasən Respublikamızda həyata keçirilən strateji islahatlarda istifadə olunan institusional alətlər vasitəsi ilə İqtisadi liberallıq fürsəti verilmir buna görə də bazardakı azad formanı yaradan milli iqtisadiyyat yaradılmalıdır. Qeyd olunan forma elə iqtisadiyyat şəkilində olmalıdır ki, burda aşağıdakı faktorlar nəzərə alınmalı: 1) ölkə iqtisadiyyatının resursları ilə ölkədəki gündəmdəki ehtiyaclarını qarşılamağa gücü çatsın ; 2) ölkənin büxtələşmiş daxili bazarı həmçinin bu bazarda meydana gələn tələbləri qarşılayacaq iqtisadi strukturun mövcudluğu; 3) Ölkədəki istehsal gücünün artması və sahibkarlar bazara təqdim etmək üçün təkrar istehsal məhsullarını təklif potensialına sahib olsun ; 4) azad, sabit valyutası, pul-kredit sistemi, ölkədəki bank sferasında fəaliyyət göstərsin; 5) ixtisaslaşmış istehsal təyinatlı, əhali rifahına və bazar infrastrukturları mövcud olsun; 6) səliqəli, cəld təsərrüfat sistemi və idarəetmə mexanizminə sahib olması ; 7) sosial yönümlü prinsiplərə əsaslanan sosial-iqtisadi ideaların həyata keçirilməsində maliyyə dəstəyinə şərait yaratsın . Bütün ictimai-iqtisadi formanın özünə aid təsərrüfat sistemi ilə fərqlənir. Bu formanın , inkişaf gücü, sosial sferasındakı əldə etdikləri və ölkənin siyasi perspektivləri faydalı formada məhz həmin sistemin xarakteristikası ilə aydınlaşır. Birinci növbədə SSRİ imperiyasında meydana gələn sosializm prinsipi ilə qurulmuş bir dövlətin dağılmasının ən birinci səbəbindən biri nəhəng SSRİ- imperiyasının təsərrüfat iqtisadiyyatı tamlıqla düzgün şəkildə iqtisadi qayda prinsiplərinə riayət etmiyərək bir tək subyektivliyə əsaslanırdı, iqtisadiyyat sferasında olan bütün fəaliyyət növlərinə inzibati şəkildə qarışması ölkənin iqtisadiyyatındakı real prioritetlərin yüksəltmirdi. Ölkəmiz azadlığı əldə etdikdən sonra Respublikamızın müasir dünyada bir çox ölkənin

apardığı siyasət kimi iqtisadi inkişaf strategiyasına üstünlük verdi .Ölkəmizdə istehsalat sahəsinin müqayisəsinə aparsaq baxarıq ki, bazardakı rəqabətqabiliyyətliliyi yüksək formada bu sfera üzrə innovasiyanın aşağı dərəcədə olmasını görürük . Ümüd edirik ki, ölkəmizdə iqtisadi inkişaf üzrə olan strategiyasının əsas hədəfi həyata keçirilən iqtisadi islahatları daha da təkmilləşdirmək ilə, çağdaş bazar əlaqəli və beynəlxalq təsərrüfat strukturunun inkişaf trayektoriyasına əsaslanaraq respublikamızın iqtisadi strukturunun aşağıdakı xüsusiyyətlərə sahib yeni bir formada inkişaf səviyyəsinə dəyişməsinə təmin edilə bilər. –ölkədə bazar sferasında olan münasibətlərə əsaslanaraq ölkənin iqtisadiyyatının tam şəkildə formalaşması prosesinin yekunlaşdırılması; -istehsalat sahəsinin ən əsas sahələrindən, həmçinin ölkədəki xammalları əldə edərək bazara məhsul təqdim edən və beynəlxalq bazarda likvidli istehlaka sahib olan əmtələri bazara çıxaran müəssisələrin innovativ texnoloji formada inkişafının təmin edilməsi;

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi
2. Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
3. Azərbaycan Respublikasının Strateji Yol Xəritəsi
4. Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı
5. Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası
6. Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə 2011-2015-ci illər üçün Dövlət Proqramı
7. Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı kooperasiyasının inkişafına dair 2017-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramı
8. Azərbaycan İqtisadi İslahatlar İcmalı-2016/2017, <http://iqtisadiislahat.org>
9. Aqrar sektor yeni inkişaf mərhələsində, <https://azertag.az/xeber>
10. Aslanzadə İ.A. İnnovasiyanın idarə edilməsi. Bakı 1997
11. Aslanzadə İ.A. İntestisiya layihələrinin təşkili və idarə olunması. Bakı 2000
12. Bədəlov M.Ə. “Dünya iqtisadiyyatı” Bakı 2006, səh-200.
13. Əliyev İ. N. “Heydər Əliyev və Azərbaycan kənd təsərrüfatı”, II kitab. Bakı: «Ziya-Nurlan» NPM, 2001, səh-122.
14. Həsənov R. T. “Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının bazar modelinin konseptual əsasları”, Bakı: Elm, 1998, səh-343.
15. “İqtisadiyyat və həyat” jurnalı, №8, Bakı 2006.
16. Vergi Xəbərləri, Bakı 2011, səh 85-94
17. Vüsal Qasımlı. “İqtisadi modernizasiya”, Bakı 2014, səh-308
18. Vüqar Əhmədov, Gülzar Tahirova. “İqtisadi artımın empirik modelləri”, Mərkəzi Bank, səh-10.

Xarici dildə

1. World Bank, <https://www.worldbank.org/>
2. Matthieu De Clercq, Anshu Vats, Alvaro Biel, “Agriculture 4.0: The future of farming technology”, 2018, p-30.
3. Bill Emmot, Could the oil price crunch topple governments?

İnternet resursları

1. www.cabmin.gov.az
2. www.economics.com.az
3. www.economy.gov.az
4. www.e-taxes.gov.az
5. www.iqtisadiislahat.org
6. www.ereforms.org
7. www.ecoreform.az
8. www.prezident.az
9. www.stat.gov.az

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1. Azərbaycan iqtisadiyyatının neft və qeyri neft sektorlarına yönəldilmiş birbaşa xarici investitsiyalar	40
Şəkil 2. Qeyri neft sektorlarına yönəldilmiş BXİ	41
Şəkil 3. 2000-2017 ci illərdə Azərbaycanın qeyri neft sektoruna axan xarici investitsiyalar.....	42
Şəkil 4. Investitsiyaların ÜDM də payı.....	46
Şəkil 5. Investisiya mühitinin strukturu.....	46